

Kacířské myšlenky

Vilém Kmuníček

Kacířské myšlenky

text!

**Bílovice nad Svitavou
2015**

© Vilém Kmuniček, 2015

Obsah

Předmluva 7

Náboženství

Náboženství 11

Pojem „Bůh“ 14

Ještě k pojmu „Bůh“ 18

K problému boží všemoci 20

Morálka, manželství, sex

Morálka 27

Manželství 32

Sex 36

Společnost

O demokracii 45

Pozice moci 49

Informační milieu 56

Žijeme v matrixu 58

Důsledky tržní ekonomiky 63

Peníze 66

Ekosofie

Limity lidské civilizace 73

Co dělat (ekosofická reflexe) 91

Závěr

Alternativní světy 97

Předmluva

Když se tak zpětně probírám komentáři, které jsem uveřejňoval (a posléze ani to ne) na svém webu Komentátor (komentovani.sweb.cz), respektive Thought (vilemkmunicek.sweb.cz) a Echo MV, uvědomil jsem si, že jsou často provokativní a mohou být i nepřijatelné z hlediska toho, co se nosí či je politicky korektní. Nemohu si však pomoci – nic jiného mne nenapadlo, a pokud je chci publikovat, nemá to jinak než takto cenu. Proto jsem je po dílčím přepracování (zejména utřídění a vybrání relevantních pasáží) nazval *Kacířské myšlenky*. Doplňují je i dřívější úvahy ekosofické (z druhé poloviny devadesátých let), jež si uveřejnění podle mne také zasluhují.

Vilém Kmuniček
10. června 2015

Náboženství

Náboženství

Teorie uvažující Boha je zbytečná (Dawkins a my)

Už kdysi mi jeden spolužák řekl: „Bůh? Já ho k ničemu nepotřebuju.“ A dnes se podobně ptám já: Má nějaký smysl ještě přemýšlet o Bohu? K čemu takové přemýšlení je? Koho to, zda Bůh existuje, zajímá? Je to jako vážně mudrovat o strašidlech. Začíná to být pasé i jako konverzační téma, a kdo je in, takhle vůbec neuvažuje: Bůh je pro něj jen jedna ze středověkých pověr a jen takový folklór jako Zeus či Polednice.

Skutečně Boha nepotřebujeme a neexistuje, nebo je tu a jen před ním zavíráme oči? Věřící člověk to má jasné a chtěl by o tom, co ví, co si uvědomuje, přesvědčit i ostatní. Proto konstruuje rozumové důkazy boží existence, které jinak sám nepotřebuje, protože s Bohem žije, a myslí si, že stačí říct: Podívejte se. Vidíte? To svědčí o tom, že je Bůh.

No a co má být, jestli je, či není Bůh? Co se tím změní? ptá se ten, kdo Boha ještě nespatriil. Na to je jediná odpověď: Je-li Bůh, znamená to velice mnoho. Třeba to, že ho můžeme poslouchat a nechat se vést a podle toho, co nám přikázal, žít, že máme život označený směrůvkami Toto je dobré a Toto je špatné. A není-li Bůh, pak je vše dovoleno, nic není zakázáno a vše je jen věcí lidské domluvy, zájmu osobního či společenského a vše je na stejné úrovni – přednost pak má to, co chci já, můj osobní prospěch. Zabiju-li či nezabiju, je jen věcí

praktické úvahy a kalkulu, nic víc. Jaképak výčitky svědomí, jaképak nezdůvodnitelné zásady mravného chování? Vše je jen nadbytečný balast, nesmyslné omezování vlastních možností.

A co Kristus? Jaký smysl má tahle legenda? Věříme-li, že tu s námi byl Ježíš, má to také svoje důsledky. Svědectvím o něm je dvoutisícileté dílo církve, která nás vede k životu v Kristu, k takovému životu, jakým žil náš lidský vzor Ježíš: ten žil tak, jak to po něm žádal jeho otec, Bůh. A život bez Ježíše? Jako život bez Boha. Ne láska a služba bližnímu, nýbrž nenávisť a služba sobě, ne-li něčemu horšímu.

Boj s vírou

Dějiny 20. století jsou dějinami pokračujícího zápasu ateismu a víry. Vedle pozvolné degradace víry v demokraciích jsme svědky systémového zápasu státních institucí s vírou v totalitách. Soustředíme-li se na sovětskou totalitu, musíme konstatovat, že tam, kde jde o víru zakořeněnou, bývá totalita dohnána až k fyzické likvidaci nositelů víry. Ti, jejichž víra není tak pevná, fyzickému a psychickému násilí podléhají a náboženské vzorce myšlení svým dětem nezprostředkovávají, což v případě skalních nositelů víry neplatí. I když stát využívá veškerých nástrojů působení, stačí, aby byla dítěti předána víra (jako základní prizma, jímž vidíme svět) rodičovským příkladem a působením a její ateistická náhrada ztrácí svou sílu a přesvědčivost, což platí zejména o tzv. vědeckém světovém názoru, který byl vzhledem k složitosti reality, již měl pokrýt, primitivní. A ani dnes neodpovídá na prosbu o pomoc, o kterou lze žádat Boha modlitbou, nelze v něm zakotvit morálku a díky svému omezenému dosahu (vědecké poznání má své meze) sám vede k „něcismu“, tj. k předpokladu „Něčeho“, co svět stvořilo, co je tu s námi a nad námi, a odsud už je to jen

myšlenkový krůček k víře. Tak se stává, že i dítě – rodilý ateista začne posléze hledat a víru objeví.

Víra je něco vrostlého, co lze, jak jsme viděli a jak do-
svědčují celé dějiny, jen obtížně vykořenit, případně změnit.
O to problematičtější je soužití různých věr, k němuž jsou
nucena různá náboženství právě v současnosti, v období
globalizace. O to větší význam má ekumenismus nebo z něj
vyrůstající myšlenky Hanse Künga (světový étos) o hledání
společné řeči v oblasti etiky, jež by měla umožnit společné
soužití různých věr, když nepřichází v úvahu víra jediná,
sjednocující.

Pojem „Bůh“

S prací *Vira velkých vědců* z pera Antona Hlinky jsem se setkal už v její samizdatové podobě (protože nemohla být šířena jinak) tuším v sedmdesátých letech, ale bohužel jediné, čím mne tehdy zaujala, bylo konstatování, že Jurij Gagarin požádal (zřejmě poněkud neopatrně) patriarchu ruské pravoslavné církve o požehnání¹ (a potom se, jak víme, zabil při cvičném letu), a pak už jsem neměl odvahu ony strojopisné řádky číst.

Dnes mám k dispozici 4. revidované vydání (Řím 1988) ve slovenštině, a když jsem si text přečetl, připadal mi důležitý zvláště pro naše podmínky. Jeho první polovina je totiž věnována systematickému a zevrubnému kritickému hodnocení nám za komunistů jako nezvratná pravda vnucovanému tvrzení „Bůh neexistuje, věda to dokázala“. K Hlinkovu názornému předvedení, že věda může k dotazu, zda Bůh existuje, toliko říci Nevím, a nic víc, snad ani není co dodat. (Nanejvýš leda, že podobně těžko se dokazuje, že neexistují rusalky, duchové, ufoni a mimozemské civilizace. To už pak snadnější je dokázat, že existují.) V druhé půli knížky potom Hlinka ukazuje, že

---

¹ Ve vydání dostupném mi dnes (Andrej Hlinka: *Viera veľkých vedcov, Diskusia na tému: Boh nejestvuje, veda to dokázala*, 4. zrevidované vydanie, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988) na str. 87 až 88. Na toto vydání odkazují i údaje o stranách v dalším textu.

právě velcí vědci v existenci Boha věřili a že věda spíš vede k víře než k ateismu. Jak jsem naznačil, Hlinkova knížka není sumací důkazů boží existence (ty po roce 1989 byly pro nás shrnuty jinými a jinde; Hlinka naproti tomu poukazuje na fakt, že věda nemá nástroje nejen na to, aby existenci boží popřela, ale ani na to, aby ji dokázala), pokud za důkaz nemáme životní zkušenost velkých vědců, a naopak je fundovaným příspěvkem k problému vztahu vědy a víry.

Proč však o Hlinkově publikaci píše já? Hlinka na počátku své úvahy (s. 12–14) a potom i v přehledu (s. 57) tvrdí, že cestou logického rozboru nelze dokázat, že pojem „Bůh“ či výrok „Bůh existuje“ obsahují vnitřní protirečení, tj. že nelze dokázat, že jsou logicky sporné, a své tvrzení pokládá natolik za samozřejmé, že problém má za vyřešený. Domnívám se však, že ne zcela po právu.

Myslím si, na rozdíl od něho, že pojem „Bůh“ je právě díky snaze jej definovat velmi problematický a že zrovna ty akcidy, jež se Bohu tradičně (i Hlinkou samým) připisují, vedou k logickému sporu. Podle Hlinky je Bůh nehmotná bytost osobní podstaty, která vlastní všechny dokonalosti nekonečným způsobem (s. 13), konkrétně pak je Bůh vševědoucí a všemohoucí Stvořitel (s. 32).

Jsou pojmy, jež se vzájemně vylučují, takže jimi současně označené entity nemohou existovat, např. hranatý kruh. Pojem „Bůh“ podle Hlinky k takovýmto pojmům nepatří a ještě nikdo v dějinách filozofie se to neodvážil dokázat (s. 13).

Já (a nejen já) jsem se však o takovém filozofovi doslechl.² Pokusil se o to otázkou: Může Bůh stvořit kámen, který neuzvedne? Tato otázka představuje při definici Boha jako

---

² Stephen W. Hawking (*Stručná historie času*, Mladá fronta, Praha 1997, s. 160) mluví v této souvislosti o „starodávném paradoxu“, o kterém věděl už sv. Augustin.

všemohoucího paradox: Nemůže-li, pak není všemohoucí. Může-li, pak stvořený kámen neuzvedne, a opět není všemohoucí.

Tento paradox vypadá jako obdoba Russellova paradoxu venkovského holiče, je bohužel nad mé síly posoudit, zda tomu tak skutečně je. Možná tedy jde o nedostatek logické výstavby otázky, a ne o vlastnost pojmu Bůh.

Podobně jsou v jazykové nedostatečnosti zakotveny zřejmě soudy:

Bůh je všemohoucí. Může i to, co nikdo nemůže.

(Může-li to, pak to někdo může, a pak nemůže, co nikdo nemůže. Není všemohoucí.)

Bůh je vševědoucí. Ví i to, co nikdo neví.

(Ví-li to, pak to někdo ví, a pak není nic, co nikdo neví, a on nemůže vědět, co nikdo neví. Není tedy ani všemohoucí, ani vševědoucí.)

Bůh je všudypřítomný.

(Je-li tam, pak tam někdo je, a pak není místo, kde nikdo není, a on tam, kde nikdo není, nemůže být. Není tedy ani všemohoucí, ani všudypřítomný.)

Ostatně sám pojem všemohoucnosti je logicky sporný. Je-li někdo všemohoucí, pak může (musí moci) být zároveň kruh i čtverec, malý i velký, jsoucí i nejsoucí, všemohoucí, nevšemohoucí, nicnemohoucí, nic pro něj není nemožné, může být černý i bílý i strakatý a zároveň jednobarevný, dobrý i zlý, zároveň vlhký i suchý atd. atp., *musí* zkrátka to i ono a přitom *nesmí* muset vůbec nic a nesmí nesmět. Buď uznáme, že je Bůh zcela mimo naši logiku, nebo musíme říci, že je pojem Boha logicky nemožný.

Více než tyto logické hříčky nás ovšem zasahují paradoxy, které žijeme. Jak si srovnat v hlavě například boží všemoc a přítomnost utrpení ve světě, schválnosti osudu, jež nás potkávají, a příkazy ke zlu, kterým se můžeme jen stěží vzepřít

(je-li Bůh všemocný, může tedy za vše, i za moje utrpení, jak ho proto mám prosit, aby ulehčil mému utrpení, když je jeho původcem?). (Ani tento paradox není nic nového: my jsme jen dědici těchto úvah po biblickém Jóbovi, který jim unikl neotřesitelnou vírou.) S boží všemocí je v rozporu i lidská svoboda (Bůh může za vše, tedy i nás uvádí v pokušení, vyvolává v nás špatné pohnutky, vášně např., vůči nimž jsme bezmocní, a pak nás obviňuje z hříchu). Je tento božský paradox imanentní pojmu Boha, nebo opět jde o problém logický? Nebo je to paradox imanentní skutečnosti, v níž žijeme? Nejspíš.

Myslím si totiž, že ve věci Boha logika a rozum selhávají, a stejně jako jsou proto zbytečné, marné a nesmyslné logické důkazy, že Bůh existuje, jsou zbytečné, marné a nesmyslné logické důkazy, že neexistuje.

Proto ačkoli se zdá zřejmé, že lze pojem „Bůh“ chápat jako pojem logicky sporný a vyvozovat z toho neexistenci entity, již označuje, nesmíme zapomínat na to, že podobně uvažovali eleaté například o pohybu³ (3). Také pojem „pohyb“ vede k paradoxům a logickému sporu (to, co se pohybuje, zároveň je i není tam, kde to je, apod.), a přesto dnes už neřekneme, že proto něco takového jako pohyb neexistuje. Pojem „pohyb“ je označení jisté entity, součásti reality, již si plně uvědomujeme, a je to nástroj ukázání této entity. Stejně tak pojem „Bůh“ je zřejmě jen nástrojem ukázání (Wittgensteinův žebřík, který se odhodí) něčeho, co jinak případně může existovat mimo jakoukoliv logiku a racio, jde jen o to, abychom si uvědomili, že to existuje. A abychom se to nesnažili poměřovat logickými konstrukcemi, které to nemohou ani popsat, ani uchopit.

---

3 Jiným takovým pojmem je „nekonečno“ – zde je zřejmá jistá spřízněnost s Hlinkovou definicí Boha, který vlastní všechny dokonalosti „nekonečným způsobem“, což odrážejí pojmy „vševědoucí“ a „všemohoucí“.

Ještě k pojmu „Bůh“

Domnívám se, že dějiny náboženství v celku a dějiny náboženství židovského a křesťanského zvláště jsou dějinami hledání pojmu „Bůh“, cestou k jeho definici, jež by řešila problémy s tímto pojmem spojené takovým způsobem, aby se dostalo všem nárokům na něj kladeným tak, jak se v průběhu tohoto hledání objevily.

Nehodlám se zabývat jeho animistickými a vůbec předžidovskými podobami, ostatně následující vyjádření je jen hypotetickým návrhem, který si neklade za cíl nic víc než zachytit určitou myšlenku (již by potřebné detailní a prohlubující studium možná vyvrátilo). Soustředím se zde tedy na Boha židovského a křesťanského (jak naznačuje i mnou použitý pravopis tohoto slova), opomíjeje všechna ostatní náboženství, a to v podobě, jak je zachycen ve Starém a Novém zákoně.

Bůh v Genesis je především Stvořitel, tedy prvotní ontologický princip. Tento Bůh je zároveň pro Adama Zákonodárcem a Bohem Trestajícím přestoupení zákona. Jako Zákonodárce a Trestající vystupuje před Mojžíšem, kde se zároveň představuje jako Všemohoucí, Jediný a Pravý Bůh, kterému se nelze vzepřít. Bůh Abrahámův je Bůh Vyžadující poslušnost zhola ve všem, jeho příkazy musí být plněny, i když odporují

naším nejhlubším pohnutkám a přáním, našemu rozumu i citu, neboť my prostě nejsme schopni boží záměry pochopit. Jako Nepochopitelný pak Bůh vystupuje zejména v knize Jób. Racionální a prožitkovou skepsi vůči božímu úradku a vůči boží vůli, skepsi, která v nás vzniká, protože nemůžeme pochopit, proč na nás Bůh, jehož jsme poslušni, přesto sesílá utrpení, jako by nás trestal, ač přece nemá důvod a spíš by nás měl odměnit, když jej oddaně posloucháme, Jób může překonat jen nezlomnou vírou.

V knize Jób myslím nacházíme vrchol hledání pojmu „Bůh“, jak se realizovalo v průběhu dějin setkání židovského národa s Bohem tak, jak je zachyceno ve Starém zákoně. (Myslím, že vývoj od Boha Všemohoucího k Bohu Nepochopitelnému je zcela logický: židé nejdříve poznávali jeho všemoc, a když ji poznali a začali se řídit jeho příkazy, nutně se museli při stavu věcí, jaký panuje, ptát, když je všemocný, proč nezbaví ty, kdož ho poslouchají, utrpení. Jedinou logickou odpovědí, kterou se podařilo nalézt, je vysvětlení, že všichni jsme i přesto stále hříšníky, a proto stále zasluhujeme trest.)

Důvod, proč jako Jób věřit Bohu, pak přináší Bůh Ježíšův – Boha nejenže musíme poslouchat, ale můžeme ho zejména milovat, protože on miluje nás, a můžeme ho prosit o odpuštění hříchů a o milosrdenství. Tento Bůh slove Láska. Je to také Bůh Otec a jeho definicí je Ježíšova modlitba Otčenáš.

K problému boží všemoci

V obou předchozích statích jsem se zmínil o utrpení jako jevu, který nás vede k pochybnostem o boží existenci, resp. k uvědomění si rozpornosti pojmu „Bůh“. Myslím, že je na místě zamyslet se nad tím hlouběji, hlavně proto, aby bylo jasnější zejména lidem věřícím, komu straním. Vypadá to sice, jako by boží všemoc byla popírána přítomností utrpení ve světě; spíše než by ten fakt skrze rozpornost pojmu Boha znejistoval boží existenci, však to pro mne svědčí o tom, že prostě máme špatnou představu o boží všemoci.

Kdo a proč to na nás vymýšlí, ptá se člověk očekávající za dobré chování slušné zacházení ze strany toho, kdo určuje náš osud, člověk, který předpokládá, že všechno někdo řídí, když narazí na různé „schválnosti“ tohoto všemohoucího. Tvrdíme, že bez boží vůle ani vlas z hlavy nepadne – a pak tedy se z boží vůle dějí katastrofy, jsou straženy pasti, schválnosti osudu, přepadají nás nemoci a postihují nás tragédie. V těchto situacích ovšem říkáme také To mi byl čert dlužen. Kdo tedy – Bůh, či ďábel? Podobně rozporně i reagujeme na nepřízeň osudu, a to, jak si všiml např. Jan Weiss, poněkud paradoxně: postihne-li rána osudu člověka dosud nevěřícího, začne se s prosbami o pomoc obracet na Boha a přiblíží se tak víře, člověk věřící se naopak cítí podveden a dokonce se může od

Boha jako od zrádce odvrátit. Právě zmíněná eventualita souvisí myslím s mylným pojetím víry v Boha. Jak píše Erazim Kohák ve své knize Zelená svatozář (cituji podle Jakuba Grombíře): „Lidé na Západě žijí v mylné představě, že mají jakýsi automatický nárok na štěstí.“ A to je, domnívám se, právě ten kámen úrazu i v případě víry: věřící často koná v souladu s božími příkázáními, přičemž si myslí, že si tím zajišťuje život bez utrpení. Což je hluboký omyl: utrpení je neoddelitelnou součástí lidského pobytu zde. Realita je prostě taková, že se štěstím se nutně spojuje neštěstí, s radostí trápení, s příjemným nepříjemné, s libostí a rozkoší bolest a utrpení.

Utrpení totiž vyrůstá z přírodních zákonitostí, z ontologie, z toho, jak je svět zařízen. Utrpení (a slast) je nutným důsledkem každé citlivosti. To je rovina naší vnitřní dispozice k prožívání utrpení. Zároveň naše utrpení souvisí s tím, že jsme vrženi do světa, do vnějších souvislostí, kde existujeme pod tlakem v něm se dějících událostí, v nichž se kříží a střetají různé kauzální linie, a dochází tak např. ke katastrofám, jež nazýváme ranami osudu. Ačkoli víme, že to tak musí být díky nesladěnosti jevů různého řádu, domníváme se, že Bůh při své všemoci by nás mohl těchto „božích dopuštění“ uchránit. Lépe to zřejmě vědí a chápou Japonci, kteří musejí žít se zemětřeseními, s tsunami... Tak bychom se měli naučit žít i my – s utrpením.

Bůh ve světě přírodních zákonitostí, determinismu a kauzality, to je problém: Buď je tu bezmocný, nebo vše řídí a může pak za všechno. Ve skutečnosti je to ale jinak. Bůh je všemocný, což je zřejmé ze zázraků, ale zároveň vše podléhá přírodním zákonitostem. Svět má svůj řád a v rámci tohoto řádu se vše děje z boží vůle – a přitom to tak musí být. Střetají či spíše setkávají se tu dvě hlediska, jež ukazují dvě roviny pohledu na to, co je, dva různé přístupy k témuž: 1. V rámci

přírodního řádu je vše nutné – bolest a utrpení a katastrofy; a sebezpřemáhání, aby život byl snesitelnější a pro lidi. Děje se to jaksi bez Boha a mimo Boha, a přesto nás to k Bohu vede – ke skutečnému řádu ze svobody. 2. A zároveň se vše děje z boží vůle, se zřetelem k vyšší prozřetelnosti – jak jsme si všimli, melou boží mlýny, náš život je cesta k Bohu, vše tu má své místo a svůj účel – tuto druhou rovinu pohledu na svět materialisté odmítají, ale zřejmě tu také je.

Jak jsme viděli, utrpení je nutné (což má kořeny v citlivosti) a je nutné sebezpřemáhání, což má opět kořeny v citlivosti, totiž v pudové struktuře, v tom, že cítíme, že něco potřebujeme, ale musíme si to odepřít. Obojí to jsou ontologické kořeny utrpení a nutnosti sebezápory. Zřejmě to může být jen takhle a jinak to zařídit nelze. (Blízko k tomuto pochopení mají také lidé, kteří jako svůj úděl poznali, že jediný způsob, jak žít, modus vivendi je pro ně žít s bolestí.) Boží všemoc, ač je Bůh všemocný, má své meze. Odsud vychází Ježíšova lekce.

Smysl utrpení ukazuje až Ježíš na kříži. Je to oběť, sebezapření a svědectví. Zároveň je to svědectví o všemoci Boha (zmrtvýchvstání) i o tom, že to tak musí být, tj. s utrpením (Bůh tak miloval svět, že dal svého jednorozeného syna – nemohl udělat víc, aby nám ukázal, že to jinak, bez utrpení, a tedy bez sebezpřemáhání, bez sebeobětování nejde). Život zde: Chceš-li žít podle božích příkázání, nutně budeš trpět a bolest musíš přemáhat, abys příkazy mohl plnit. Chápej to jako oběť Bohu.

Z hlediska pojmu všemoci Boha: Jde o to, pochopit, jak je Bůh mocný a v čem je bezmocný. Zde žít podle božích příkazů nejde jinak než s tím, že člověk naráží na danosti, které se ho snaží odvrátit od plnění božích příkazů, protože tento svět na ně není zařízen, resp. je takový, že tyto příkazy se v něm dají realizovat jen přes lidskou svobodu a vůli. Nutnost žít se

sebepřemáháním má smysl sociální: lidé mohou žít ve společnosti, jen když omezí svoji svobodu. Jen buldozer netrpí – ale díky němu trpí všichni, jež převálcuje. Jde o to, nejet jako buldozer, i když *se mi* chce, jsem tak vnitřně zařízen, proto se musím přemáhat a uhýbat ostatním, abych je nepřešel.

Pudy, city, potřeby, to je vnitřní struktura, biologická danost. Je pak svoboda jet podle vnitřní struktury jako buldozer? Člověk má ještě další patro: poznání reality, jejích možností, reflexi, poznání *dobra*; tak zjistí, že optimální je jiné jednání než jen na základě nižšího patra. Musí nižší patro dostat pod kontrolu – ovládat se, trpět, obětovat svou bolest sociálnímu souladu. Toto je smysl svobodné vůle – volit poznané optimum, *dobro*, a vůlí se zapřít, i když máš svobodu a mohl bys jet jako buldozer, a dokonce se ti tak jet chce.

Význam sebezapření nám předvádí i taková maličkost, jako je půst. Ten nás učí sebezáporu, ukazuje nám, že první patro je třeba a lze ovládnout, že není prvořadé, že prioritu má vždy patro druhé.

Jaký je tedy smysl utrpení? Můžeme přistoupit na výklad, že je způsobeno našimi špatnými činy, a chápat je jako součást pokání a trest za zlo, jež jsme způsobili, ale hlavně bychom měli vidět, že utrpení je nutná oběť, abychom prošli tímto světem se ctí a čistým svědomím při plnění božích přikázání.

Morálka, manželství, sex

Morálka

Tendence ke zlu, tendence k dobru

V úvahách o pozici moci konstatuji jistou tendenci k totalitě – sklon člověka, který má moc, ji zneužívat v oblasti, kde už k jejímu použití není oprávněn, ale díky pozici moci, v níž se nachází, to dělat může, aniž by byl za to postižitelný.

Tato tendence je jen jedním typem obecnější tendence ke zlu. Máme sklon vybírat si špatná řešení, což je dáno tím, že nás k tomu vedou naše city, ať už vrozené nebo naučené, a naše reflexe, rozumové posouzení situace.

Např. pud sebezáchovy se rozvine v sobectví, jež opomíjí reflexi druhých a jako jednodušší řešení nabízí bezohlednost.

Vedle tendence ke zlu ovšem můžeme konstatovat i existenci sklonu k dobru. Opět nacházíme jeho základ v citech, ať vrozených nebo získaných výchovou, a v reflexi, svědomí.

Tak třeba soucit nás vede k altruismu a k pochopení, že já jsem ty, že ty prožíváš stejně jako já, jsi stejně citlivý, máš stejné radosti a bolesti jako já, že jsi já. Toto reflektování pak vede k tomu, že člověk počítá s těmi druhými, bere na ně ohled ve svých úvahách, snaží se najít, byť složitější, řešení, které by vyhovovalo všem zúčastněným.

Existují tedy v nás dvě tendence, které se sváří a bojují spolu. Je na nás, kterou budeme posilovat v sobě i v druhých a které dáme či nedáme šanci.

Technicky možné

Dvacáté století bylo stoletím, které přineslo nebývalý rozvoj toho, co je technicky možné. Je-li něco technicky možné, neznamená to, že je to dobré. Stačí připomenout takové notoricky známé zjištění, jako možnost ze světa lidskými silami sprovodit dosud nebývalé množství lidí, ať máme na mysli vyhlazovací tábory, umělý hladomor, genocidu, atomové zbraně nebo potraty.

Jsou ovšem i možnosti, u nichž záporné znaménko není tak zjevné či s ním vůbec nepočítáme – třeba všechny technické možnosti rozvíjející blahobyť, nebo internet či umělé oplodnění. Přitom ale se i po jejich vzniku objevují problémy, zejména kolem právní úpravy jejich existence, potažmo morálních postojů vůči nim.

Jsou okamžiky, kdy ještě nevíme, co si o těchto problémech máme myslet, jaká stanoviska vůči nim zaujmout, jak se v tom kterém případě rozhodnout, jak jednat. To proto, že technické možnosti v dnešní době mají předstih před právem a morálkou. Jsou tu a realizují se dřív, než právo a morálka se k nim mohou vyslovit.

Je pak otázka, co z toho skutečně budeme dělat, co si nyní vezmeme za normu, upravující naše jednání tváří v tvář našim novým technickým možnostem.

A proč ne? O kanibalismu apod.

Je toho hodně, co do nás vtouká výchova tak, že cítíme a víme, že tohle se přece nedělá, a jen výjimečně se zastavíme s otázkou: A proč ne? Většinou nás k této otázce donutí vnější okolnosti, našeptávání hromadných sdělovacích prostředků, z nichž se dozvídáme, že to jde i jinak, že jsou lidé, kteří se řídí heslem A proč ne?, jež je vede od hledání důvodu, proč ne, k odpovědi, že takový důvod nevidí, a k uskutečnění toho, co

nás většinou ani nenapadne, a když, tak se nám z toho zvedá žaludek. A když to skuteční, začneme se i my ostatní ptát A proč ne? a mobilizujeme v sobě všechny své mravní síly a intelekt, abychom si dokázali odpovědět, proč tedy ne. Většinou se vzdáme natolik, že odpovíme Ne prostě proto, že nejsme zvířata mimo dobro a zlo, že jsme lidé. Je však otázkou, jak dlouho vydržíme hájit dobré návyky a dokážeme nepodlehnout sugestivnímu lákání onoho A proč ne?

Proč být dobrý?

Je nějaký důvod, který by mluvil pro to, abych byl dobrý? Vždyť nemá smysl uvažovat o jiném dobru než o tom, co je dobré pro mne, a podle toho jednat. Vždy vím, co je mi milé, a podle toho bych se tedy měl zařizovat a ne své možnosti kvůli nějakým morálním chimérám osekávat. Proč bych měl uvažovat o tom, co je milé těm druhým? Co je mi po nich.

Takto může uvažovat člověk, který se ocitne v nějaké pozici moci, který má dojem, že si může dovolit všechno, a tak jedná bez ohledu na nějaké morální zábrany, tedy i špatně. Ne nadarmo se ovšem říká: Čiň čertu dobře, peklem se ti odmění. Existuje tu totiž zpětná vazba všech tvých činů a zlé činy přivolávají zlé následky. I mocný člověk časem pozná, že nežije ve vzduchoprázdnu a že okolí na něj, na jeho jednání přiměřeně reaguje.

Většina z nás jsme ovšem řadoví pěšáci a o nezájmu o druhé můžeme uvažovat jen do té doby, než zjistíme, že jsme na druhých závislí. Ti druzí totiž pro tebe něco udělají jen tehdy, když ty uděláš něco pro ně. A když druzí vidí, že od tebe nemohou nic dobrého očekávat, odvrátí se od tebe a vyhnou se tomu, aby ti dávali to, co bys chtěl.

Už tato úvaha nás tedy vede k myšlence, že je třeba počítat s tím, co chtějí druzí, a k jakési obchodnické morálce, která se

zobecnuje v postoj, že od těch druhých můžeš očekávat vstřícnost se svými nároky a požadavky, když totéž mohou oni očekávat od tebe. To jsou kořeny maximy Čiň druhým tak, jak bys chtěl, aby oni tobě činili.

To je tedy prvotní zdroj morálky a otázky, jak mám jednat, abych byl dobrý, když už vím, že bych měl být dobrý, že bych měl jednat s ohledem na jiné.

Za ta léta, co člověk na Zemi prožil, si už vypracoval soubor odpovědí na otázku, jak člověk koná, je-li dobrý. Křesťané věří, že nám tyto odpovědi byly zprostředkovány Bohem, tím, kdo je dobrý, chce naše dobro, protože nás miluje, a je tedy nejpopovolanější sdělit nám svou vůli jako morální imperativ. Proto Kristus říká: Miluj Boha. A dodává: A miluj svého bližního jako sebe samého. Poukazuje tak na city, které nás mohou vést k jednání, jež bere ohled na ostatní, a je tedy dobré. A nemusíme ani být věřící, abychom se mohli opřít o lásku a altruismus a abychom věděli, co odpovědět na otázku, proč být dobrý. Je totiž dobré být dobrý.

Snowden a my

Není myslím výjimečné, když je člověk ve svém zaměstnání postaven před volbu jednat podle svého svědomí a dostat se do rozporu s požadavky kladenými zaměstnáním, nebo naopak se těmito požadavkům podřídí a jednat v rozporu se svým svědomím. (Volba je tu obtížná, ba téměř vyloučena díky existenční závislosti toho, kdo se v dané situaci ocitl.) Myslím si dokonce, že se popsané dilema stává všeobecně rozšířeným, že existují celé obory lidské činnosti, kde se vyžaduje potlačení svědomí na úkor poctivosti. Můžeme jmenovat např. bulvární tisk, finanční poradenství, pracovníky nábory zákazníků, prodejní agenty různých branží, pracovníky reklamy, ba i školství, kde se podivným praktikám vyučuje, apod., až po řadové

zaměstnance, kteří musejí provádět a krýt podnikatelské le-
várný.

Projevem takového konfliktu je po mém soudu i případ Snowden, který nás donutil si tohoto problému blíže všimnout. Zde se poprvé pro širší veřejnost ukázalo, že nás současná společenská praxe uvádí do krize svědomí. Snowden by se stal ve své vlastní zemi vězněm svědomí, kdyby neutekl. Je ovšem otázkou, zda měl kam utéci. Jeho vlastní by ho zlynčovali, ale druhá strana mu z hlediska svědomí lepší osud nechystá. I zde se bude realitou trápit, a nyní už bez možnosti cokoli udělat proti tomu. Problém je v tom, že vlastní ho měli neprávem za zrádce, když se ozval jako svědek, když ventiloval svoje výhrady proti etablovaným se z jeho hlediska nepřijatelným praktikám. Že vlastní mu nedali prostor pro výhrady svědomí. Je ovšem fakt, že strana, u níž hledá útočiště, je ještě bezskrupulóznější. Je pro ni jen zdrojem z hlediska moci cenných informací o protivníkovi.

Co si počít ve světle jeho osudu? Uvědomujeme si jediné: není kam utéci. Režim je bohužel nastaven tak, že láme charaktery a nutí je počítat se (špatnou) realitou. Pokud to se nezmění, není nám pomoci.

K problému řešenému touto statí se vyjadřuje i film *Rodina je základ státu*, a to tak, že líčí dopad příliš loajálního postoje vůči zaměstnavateli. Snaží se přesvědčit diváka, že bílí koně ve firmě nemají šanci vůči bezpečnostnímu aparátu. I když víme, že policie funguje jen ve filmech, vypovídá *Rodina* přesvědčivě o mezích, jež by neměla únosnost svědomí zaměstnanců přesahovat. Pud sebezáchovy by měl každému naznačit, co už hraničí se zákonem a trestností.

Manželství

Slib

Občas se někdo zeptá: Jakto, že jste spolu vydrželi tak dlouho? Je nějaký recept na dlouholeté manželství? Myslím, že je. Musíte oba vědět, že spolu přes všechny nesnáze chcete být, a nedat na tolik se teď nabízející možnost se rozejít.

Hlavní námitka, když se mluví o nerozlučitelnosti manželského svazku, zní: A co když lidi zjistí, že se k sobě nehodí, že si vybrali špatně? Na to je jediná odpověď: Musejí si vybrat odpovědně. To znamená, že když už si vyberou, musejí počítat s tím, že je to na celý život. Protože úkol postavit děti do života si to vyžaduje.

Jak se při tom nesplést? Zatímco dnes je preferován výběr podle citu, je na rozdíl od toho třeba vybírat si podle citu i rozumu. Vybírám-li si totiž podle citu, vybírám si jen na dobu trvání citu, a jakmile se citová vazba oslabí a objeví se city jiné, je to signálem pro zastánce rozlučitelného manželství pro jeho rozbití a budování jiného vztahu.

Ne tak ten, kdo uznává vedle citu i rozumovou úvahu. Má i jiné důvody, proč se pro manželství rozhodl, a navíc ví, že cit je kolísavý a je třeba vztah neustále budovat, i když cit odeznívá. Ví, že partnery spojuje něco víc než jen cit, je to vzájemné pochopení, vzájemná důvěra, možnost jeden na druhého se spolehnout a vzájemně si pomoci, a v neposlední

řadě možnost společně pečovat o děti a vytvářet jim bezpečné zázemí, domov. A když tohle partneři uváží, i cit se poddá a posílí jejich svazek.

Jde jen o to, najít takového partnera, který má hierarchii hodnot postavenou stejně. Totiž který uzná, že když nás osud spojil, díky dětem nerozlučně, měli bychom společnou cestu projít se ctí.

Takový smysl má manželský slib. A je-li dán, měl by být i dodržen, jinak nemá žádný smysl.

Dlouhodobý vztah

Myslím ovšem, že i dnes většina párů vstupuje do manželského vztahu s tím, že bude dlouhodobý. Proč se toto odhodlání časem mění a proč se tyto vztahy dnes tak často rozpadají? Proč, u vědomí tohoto faktu, přibývá partnerů, kteří žijí nesezdáni, aby se mohli případně snadno rozejít?

Kdo za to může? Já viním dobu. Moderní doba formuje lidi, kteří, bez urážky, nemají morálně a jinak na to, aby měli dlouhodobý vztah. Nepřipravuje je pro něj, takže vůbec předem nevědí, do čeho jdou a co si to vyžaduje, i když ve svatebním slibu prohlašují „v dobrém i ve zlém“.

Nová doba je učí, že nejdůležitější jsou city, zatímco opomíjí nadhled nad situací a její racionální řešení. Důsledkem takového postoje, konstituovaného už romantismem, bylo tehdy např. řešení Wertherovo (sebevražda kvůli nešťastné lásce), nebo v současnosti rozbíjení partnerského vztahu na základě nových citů. Indové nám říkají o naší preferenci citu, že my to máme tak, jako bychom na chladnou plotnu stavěli hrnec se vřící vodou. Oni prý to dělají jinak: na plotnu, pod kterou se topí, stavějí hrnec s vodou studenou.

Co si tedy počít, když jsem v manželském svazku a na jednu se zamiluji mimo něj? Vnitřní logika věci a tradiční

morálka radí obětovat nový cit ve jménu toho, co jsem slíbil, ve jménu povinnosti, kterou jsem se zavázal plnit a kterou před sebou vidím. Doba ovšem svými přečetnými příklady radí něco jiného – manželství a děti obětovat.

Co si tedy počít s novým citem, pokud se rozhodneme pro rozum? Dlouhodobý vztah by se měl ve chvílích, kdy se objeví jiné city, ty, které vztah rozbíjejí (ať jsou to city vnější, či vnitřní, tj. buď další vztah, nebo vzájemná nevraživost), jako o naději opřít o ty city, které jej založily na počátku.

Jiné řešení svědčí o tom, že dnešní člověk nepočítá s prostým faktem, že cit zpočátku deklaruje stoprocentní harmonii, ale soužití po sebeusilovnějším hledání a vybírání partnera posléze odhalí menší či větší nesoulad. Jde o to, počítat s tím, že některé stránky toho druhého, ať si vybereme kohokoliv, nám budou nepříjemné, a naučit se nad to povznést vzájemnou toleranci.

Partnerský vztah by totiž neměl mít dočasný charakter. Jeho uzavření by mělo být projevem pochopení, že tím se z mnoha možností vybírá jediná a že tím se člověk také zavazuje, že bude jednat zodpovědně a s vědomím všech povinností, které tato vybraná možnost s sebou nese. Partnerský vztah jen ze začátku umožňuje beze zbytku realizovat pudová hnutí účastníků; postupně se mění ve společné tažení káry povinností, které z toho plynou. Tím mám na mysli zejména péči o děti.

Pět jazyků lásky

Východiskem knihy Garyho Chapmana *Pět jazyků lásky* (Návrat domů, Praha 2012) je jako expozice popis stejné situace, jako jsme právě uvedli. Základní rozdíl mezi jeho a naším textem je v tom, že zatímco my zmíněný fakt, totiž nejistotu soudobého manželského vztahu, jen rozebíráme,

Chapman na ostatních stránkách své knihy nabízí reálná a konstruktivní řešení této skutečnosti.

Konkrétně hovoří o tom, že bychom se měli naučit dávat najevo partnerovi svou lásku způsobem, kterému on rozumí a který očekává. Tyto způsoby komunikace nazývá jazyky lásky, konstatuje, že každý z partnerů může „hovořit“ jiným jazykem a jde o to, „nastudovat si“ a používat jazyk toho druhého. Chapman nachází celkem pět možných jazyků a podrobně s nimi seznamuje na žitých příkladech ze své poradenské praxe.

Text je psán čtivě, srozumitelně a instruktivně a čtenář se z něj dozví ke svému překvapení, že to, co pokládal za bezvýchodnou situaci, má pozitivní řešení. Jež sice vyžaduje jistou námahu, ale pro harmonický vztah to každý rád obětuje, zvláště když jej touží zachránit a zachovat.

Sex

Sex a morálka

Neměl jsem příliš příležitostí bavit se s někým povoláním o sexu, k tomu, co vím, jsem se musel dopracovat vlastní praxí. Že jsem se občas spálil, je nabíledni. S tímhletem zřetelem jsou psány i následující řádky: jako svědectví.

Jakkoli jsme v pokušení vyznávat zásadu Coito ergo sum (něco jako Souložím, tedy jsem), zatím ji masově nešíříme, ačkoli se najdou jedinci, kteří ji hlásají při všech možných i nemožných příležitostech. Bližší nám je v této době ne tak radikální postoj, totiž názor, že to, co se děje v ložnici, je věcí partnerů, a pokud se to děje se souhlasem obou stran, je to v pořádku. Ne, ani to neznamena, že je to v pořádku. Morálka má co mluvit i do sexuálních praktik, a hned řeknu, proč.

V první řadě je třeba zdůraznit, že morální zásady předcházejí u člověka před jednáním. Jako říkáme dítěti Toto nesmíš, aby se nezmrzačilo, tak říkáme (předem) Toto nedělej, protože to jinak bude mít tyto a tyto špatné následky. Morálka je prevencí před zmrzačením. Zmrzačený ví, co neměl dělat, ale toto ex post poznání už přichází pozdě. Je namístě vědět předem, co nemám dělat, a tak se vyhnout záporným důsledkům. Proto tu jsou morální zásady dřív, než je pochopíme, a proto se jimi musíme řídit, aniž je plně chápeme a třebaže se nám zdají být zbytečné.

Takový má smysl varování před onanií, pornografií, homo-sexuálním chováním: netušíme, kam nás zapovězené jednání dovede, ač bychom si měli být vědomi, že cesta vybičování sexuality, kdy sexuální podněty už obehnané jsou nahrazovány podněty hrubšího zrna, ústí v deviantní chování.

Nahota

Ještě v padesátých letech ve středoevropském prostoru býval všeobecnou normou stud, tj. snaha být na veřejnosti oblečen alespoň do plavek, a zobrazování nahého těla bylo z velké části pokládáno za pornografické. S postupem času se to mění a hranice citlivosti na nahotu se posunují, ať máme na mysli nudistické aktivity, nebo přítomnost nahoty nejen ve specializovaných, ale i běžných časopisech. Jsme poučováni, že dokonce i církve kdysi proti nahotě nic nenamítala, že puritánský postoj zavládl až poslední dobou, jako by Adam a Eva podle Bible nepoznali, že jsou nazí, jako by obnažení Ježíše Krista před popravou nebylo shledáno jako dehonestující.

Jak tedy dnes přistupovat k nahotě? Je ještě vhodné požadovat, aby byl člověk na veřejnosti oblečen? Když přece ve středověku se za nahotu nestyděl?

Domnívám se, že stud je záležitost kulturní. Že to souvisí s konstatováním, že co vzrušuje, bývá zakrýváno. Tato sociální regulace pohlavního pudu je zcela na místě a nelze jí upřít funkčnost. Člověk je tedy naučen na jistou regulaci v tomto směru, je jí přizpůsoben psychickými mechanismy a podmíněnými reflexy tak, že u něj nahota souvisí se sexuální aktivitou. Zvládnutí nahoty na veřejnosti pak vyžaduje určité úsilí, což věděli i Němci, když před zplynováním nutili lidi se svlékat, aby odvrátili jejich pozornost od toho, co se skutečně děje.

Ve stejné situaci se pak ocitá i současný člověk, který má určitým způsobem nastaveno prožívání nahoty, a je mu řízeně servírována pornografie.

Internet, pornografie a cenzura

Publikování v tradičních médiích je přitom společensky zprostředkováno a je společenskými mechanismy upravováno tak, aby obsah byl „publikovatelný“, tj. veřejně recipovatelný, zatímco internet je v tom směru v podstatě bez zábran (i když cenzura se už zákonnými ustanoveními realizuje (viz např. zákaz a postižitelnost dětské pornografie).

Co se týče zákazu pornografie vůbec, je třeba uvážit, že pornografie neumožňuje jenom onanii (tedy sebeukájení), ale i masturbaci někoho někým. Masturbace (někoho někým) by podle mne měla být postižitelná a postihována. Říkám to s plným vědomím citlivosti tématu, protože se tu média tradičně pohybují na samé hraně únosnosti (a jde vlastně o situaci analogickou s konzumací alkoholu, který je plně etablovanou drogou, ačkoli jinak proti drogám bojujeme).

Hra s ohněm

Je podprahový, pudový odpor lidí heterosexuálních proti homosexuálním primitivním přežitkem minulých civilizací, nebo má nějaký (fyziologický, biologický, racionální) základ? Je to něco na úrovni strachu z postižených (a donedávna společensky delegovaný stejně, jako kdysi ve Spartě zabíjení mrzáčků) či z mrtvých, který je se třeba naučit překonávat? Je třeba vychovat heterosexuály k jiným postojům, k jinému vztahu k homosexuálům?

Na straně heterosexuálů mají záporné postoje k homosexuálům kořeny ve znepokojení, že homosexualita narušuje normalitu v oblasti sexuálních vztahů, že homosexuálové

představují nebezpečí pro vlastní identitu heterosexuálů, že mohou být homosexuály svedeni k nenormálnímu prožívání a jednání.

A právě v tomto bodě vidím nebezpečí přespříliš tolerantního přístupu k homosexuálům. Společnost by měla dávat jasně najevo, co je normální a co se vymyká normě, tj. nezbavovat homosexualitu puncu nenormálnosti, který si z minulosti nese, protože ač jí trpí 4 % populace, přesto není a nemůže být všeobecnou normou pro naše sexuální chování. Stane-li se normou, hrozí to šířením naučené homosexuality, a budeme-li důslední v úsudku, vyměření naší civilizace. V tomto smyslu je zahrávání si s homosexualitou hrou s ohněm.

Jak se tedy stavět k homosexualitě? Konstatovat, že se rodí lidé s tímto těžkým postižením, že se k nim jako k postiženým musíme slušně chovat a umožnit jim v rámci jejich komunity seberealizaci, ale v žádném případě nepřipustit, aby se jejich chování stávalo normou pro heterosexuály.

Je, co je, a není, co není...

Poté, co byly právně upraveny homosexuální vztahy, se zjišťuje, že to nestačí; ať chceme, či nechceme, tento typ právní úpravy s sebou nese další důsledky. Už teď existuje na tisíc dětí, které žijí uprostřed homosexuálního svazku a je třeba upravit jejich právní postavení. Jak, to je otázka.

Zkusme se zamyslet, jak k tomu došlo. Lze se domnívat, že tam, kde předpokladem narození dítěte je odpovědný vztah muže a ženy, není možné, aby se v homosexuálním svazku objevilo dítě. Při rozvolnění tohoto vztahu jsme však svědky, že někteří homosexuálové se chovají bisexuálně – lesbičky se nechávají nezávazně oplodnit, aby vyšly vstříc svému zdra-

vému mateřskému pudu, homosexuálové mají děti se svými přítelkyněmi.

Přítomnost dětí v homosexuálním svazku je tedy technicky možná, a to nemusíme uvažovat ani o další technické množnosti, kterou nám dnešní doba nabízí – umělé oplodnění. Dotáhne-li se pak tato linie právně ad absurdum, nic nebude bránit tomu, aby homosexuální páry dítě adoptovaly. Je to totiž technicky možné.

Tam, kde vedle nabídky přebytečných „moderních sirotků“ z rozvedených manželství a nechtěných těhotenství existuje poptávka po dětech v homosexuálních svazcích, není nic jednoduššího než přijmout tento nabízející se oslí můstek a uzákonit jej. Je to totiž technicky možné. Je ovšem na místě se ptát, zda je to také dobré.

Polyamorie

Polyamorie je další téma, se kterým se budeme muset my, odcházející generace, utkat, protože se týká našich dětí. Tak tedy do toho.

Naše děti, myslím, že celkem nedávno, masově vyrukovaly s představou, že je možné a vhodné žít zároveň s více sexuálními partnery, a bojují za její uvedení do praxe. Nevím, jak v tom postoupily daleko a zda jejich aktivity budou mít stejný dosah jako aktivity homosexuálů, na to je zřejmě zatím ještě brzo, ale lze to pokládat za analogický projev, který může mít i analogické důsledky.

Z čeho tak usuzují? Domnívám se, že poslední dvě století žijeme ve znamení propagace milostného citu jako té nejvyšší, základní hodnoty. Nejdříve nadřazení citu začal hlásat romantismus a od té doby vládne ideologie osudové lásky, která ve svém důsledku vede k rozbíjení manželství, jež jsou ve své podstatě založena na racionálním konsenzu plynoucím ze

zaměření na dlouhodobost vztahu, a nikoli na milostném souladu.

Ve dvou posledních stoletích tedy žijeme v ideologickém vyznávání hierarchie hodnot, jež na prvé místo klade vratký, kolísavý a nejistý milostný cit. Poslední století pak tuto volbu ještě zužuje, díky možnosti oddělit sexuální uspokojení od plození (a tedy od dnes překážejících důsledků sexuálního uspokojení), na sexuální uspokojení. Takový smysl tedy podle mne má hnutí za práva homosexuálů a hnutí za polyamorii. Nejde o nic jiného než o zvrácení dosavadní hierarchie hodnot, jejímž výrazem je instituce monogamního manželství, k důrazu na sexuální uspokojení jedince. Je to dobře, nebo špatně? Je hnutí za legalizaci mileneckých vztahů nějakým pokrokem, nebo je to rozbíjení institutu, který je optimálním (podobně jako demokracie nejlepším ze špatných) řešením socializace sexuálního života?

Jako příslušníci generace odkojené ideologií monogamního manželství a prošlí jeho praxí máme jasno. Horší je to s těmi, kdož v dnešním ideovém tápání teprve hledají orientaci pro svůj milostný život a neuvědomují si, že cit a sexuální pud je velmi vratký základ pro cokoli konstruktivního, morální limity vymezující plození, rození a výchovu dětí nevyjímaje. Důsledky upřednostňování sexu před plozením jsou zřetelně vidět už dávno: těhotenství jsou nechtěná až tak, že to vede k záměrnému usmrcování počatých plodů. Toto skutečně chceme?

Společnost

O demokracii

Je demokracie jenom show?

Do světa svobody jsme vstoupili s přesvědčením, že demokracie je lepší než totalita. Byla to jen iluze, nebo má toto lišení reálný základ? Je snad demokracie také totalitou, ovšem v přijatelnější formě? Ano, dvacet let života ve svobodě nás přivedlo až ke ztotožnění demokracie s totalitou. Co si s takovými otázkami počít?

Demokracie i totalita stojí před týmiž problémy: jak nejlépe zasahovat do společenských mechanismů a procesů, jak sladit zájmy jedinců v jejich mase. Liší se užitím prostředků, které mají k dispozici. I když i v tom směru se shodují: mají k dispozici touž realitu a nabídku. Dá se pak určit, které užití je dobré a které špatné? Dá: Po ovoci poznáte je. Režim, který masově produkuje mrtvé a nešťastné, je špatný. Režim, který se tomu snaží vyhnout, je lepší. A já myslím, že bez ohledu na to, kdo v demokracii fakticky vládne, svým uspořádáním zajišťuje víc spokojenosti svým členům než totalita. Jistě, je možné si přát víc, ale „nic lepšího než demokracii jsme dosud nevymysleli“.

Volby jsou možná velká show, kdy se vybírá mezi 18 a 20 bez 2, ale přesto vedou ke střídání garnitur. Střídání garnitur je možná velká show, ale přesto určuje hlavní tendence a zásady vlády, bez ohledu na to, kdo reálně vládne. Proto mne

neznepokojuje, že nevím, kdo reálně vládne. Hlavní je, že musí (aspoň) něco respektovat. Věci dalšího vývoje doufám bude, že se demokratický režim bude dál přibližovat všelidským zájmům a rozdíl mezi faktickou vládou a vládou oficiální přestane být důležitý. O co jiného ostatně demokracii jde, než jen o to, aby únosně ukočírovala reálný střet reálných zájmů?

Mechanismy parchantění demokracie

To ovšem neznamená, že nás může nechat chladnými skutečnost, že se deklarované teze demokracie liší od praxe. Musíme na to upozorňovat, abychom nesklouzli do totality.

Ve fungování stran u nás vidíme například toto: Strany artikuluji to, čeho a jak chtějí dosáhnout, svými tezemi. Ty se stávají ideologií, tedy zavedenými frázemi, které mají pouze za cíl dostat jejich hlasatele k moci. Do pozic moci se pak dostávají ti, kdož jsou dostatečně komunikačně zdatní a ideologicky přízpůsobiví, tedy schopní v rámci ideologie prohlásit to, co se právě hodí, co je sympatické a líbivé, aniž se ohlížejí na realitu. Tak se do pozic moci automaticky dostávají lidé, kteří netrpí morálními skrupulemi a jejichž hlavním cílem je realizovat svoje sobecké zájmy bez ohledu na cokoli. Jakmile se tito hlasatelé dostanou do pozic moci, stávají se ve svém konání na určitý čas nepostizitelnými, a jak už prokázali, jsou schopní ideologickou rétorikou přikrývat svoje sobecké aktivity.

(Ideologické přikrývání faktických záměrů je jev typický pro totality. Ty, které se stylizují za demokracii, sice umožní vznik stran, konstituujících se za určitým cílem, ale pravidelně je infiltrují agenty a dostávají je tak pod kontrolu ve výše uvedeném smyslu (ideologické zakrývání reality).)

V rámci EU pak vidíme jinou tendenci. V základu moderní společnosti je přerozdělování vyrobených statků, což je

zdůvodněno nutností, aby stát měl prostředky na svoji a společenskou strukturu a agendu. Tedy na to, co ideologicky zdůvodní jako potřebné. Tak se na základě ideologie konstruují pozice moci, jež umožňují čerpat přerozdělené prostředky. Stává se přitom, že ideologie přikrývá faktický účel, který není jinak zdůvodnitelný než ideologicky a ve skutečnosti jde o politickou trafikku.

Inspirativní v těchto úvahách by mohla být exkurze do dějin římské republiky. Zde bychom mohli studovat mechanismus přechodu od republiky k císařství, od demokracie k diktatuře, který naznačuje, že (v tehdejší podobě) nebyla demokracie dlouhodobě udržitelná, na rozdíl např. od dvousetleté tradice USA.

Demokracie, totalita a my

Když jsme žili v totalitě, měli jsme o demokracii poněkud zvláštní představy. Západ pro nás byl zemí hojnosti, bohatých strýčků, kteří nám mohou dát to, o čem sníme, byla to také země svobody, kde se nemusí nic dělat a všichni mají všechno. A tak jsme natahovali ruku: Ameriko, dej, a nemysleli na to, že to, co dá, si sama musí odříct, natož na nějakou vděčnost a recipocitu.

Pád totality pro nás znamenal šok: po opojení svobodou jsme postupně zjišťovali, že dál není nic zadarmo, že se dál musí pracovat, že darebáci jsou dál darebáci a chleba má dál dvě kůrky. Zkrátka že žít v demokracii je skoro stejně namáhavé jako žít v totalitě.

Tato skutečnost se stala živnou půdou pro různé bojovníky proti demokracii. Demokracie je prý vinna tím, že náš život je těžký; všechno je špatně a je třeba to změnit. Jak, to už se neříká.

Když kolem sebe slyším to pokrytecké naříkání, musím se ptát: Komu ta lež prospívá?

Komu? Těm, kdož by chtěli převzít místo demokracie moc. Rozbít demokracii a pak panovat.

Osobně si myslím, že v této chvíli k dispozici nic lepšího než demokratickou dělbu moci nemáme a že na tom je třeba stavět.

Zkouška demokratických principů praxí

Společenství demokratických států je založeno na demokratických principech. Bude se jich muset vzdát při setkání s realitou, ve zkoušce s uprchlíky? Nemyslím. Jen je třeba tyto principy domyslet. Je možné je domýšlet ad absurdum, jak jsme toho často svědky, nebo korigovat praxí a zkušeností. Zkušenost s uprchlíky nám dává možnost poučit se, najít způsoby, jak krizovou situaci řešit, a tím demokracii posílit a připravit na budoucí zkoušky. Ukazuje se například, že svobodu pohybu či svobodu slova lze plně realizovat jen za jistých okolností a předpokladů a za jiných je ji třeba omezit. Musíme uvážit, co je fakticky možné ze svobod realizovat a co je třeba z hlediska sebezáchovy demokracie regulovat. Neznamená to ustoupit z demokratických principů, nýbrž stanovit jim mantinely, aby bylo zřejmé, kdy mohou platit a které jejich domýšlení podřezává větev, na níž sedí, a je jejich vlastním popřením.

Pozice moci

Mj. v pasáži o demokracii jsem použil sousloví *pozice moci*. Mám tím na mysli, že společenská struktura tvoří místa pro jednotlivé občany, jejichž aktivní účast je nezbytná pro fungování této struktury. Tato místa nazývám pozicemi moci, protože umožňují svým držitelům v rozsahu jejich kompetencí vykonávat nad ostatními občany jistý podíl moci – např. na poštovní úřednici je delegována moc, z jejíhož titulu vám stanoví, co musíte udělat, abyste mohli využívat služby pošty. Pozice moci jsou hierarchicky uspořádány od nejnižších pozic s nejmenší delegovanou pravomocí po pozice nejvyšší, které vymezují pravomoci na pozicích moci nižších. Vyšší pozice přitom může generovat pozice nižší a určovat strukturu těchto pozic. Vyšší pozice může určovat priority činnosti nižších pozic, takže se může stát při obsazení vyšší pozice bezcharakterní osobností, že bude nutit osobnosti v nižších pozicích k nemorálnímu jednání (což vysvětluje, proč se říká „Ryba smrdí od hlavy“), a proto instituce z těchto pozic složená začne konat dysfunkčně (např. banka doporučuje klientům špatné produkty, na kterých ovšem sama profituje). Tudy se do institucí dostává jako součást firemní kultury lež, přetvářka a předstírání, čemuž lze zřejmě bránit vyžadováním průhlednosti fungování institucí.

Tato představa nám umožní pojednat o fungování společnosti pod tímto zřetelem.

Pozice moci formuje toho, kdo ji zaujímá. Člověk přichází do určité pozice moci, do určité struktury, která je dána a která vyžaduje určitou strukturu vstupujícího subjektu, a tam, kde tato vnitřní struktura chybí, si ji v subjektu dotvoří, donutí subjekt prožívat a jednat po jejím, tak, jak to sama vnější struktura vyžaduje.

Pokud uvažujeme o potřebě změny, pak platí, že chtít vnější strukturu zevnitř změnit je bezpředmětné. Subjekt se buď musí přizpůsobit, tedy držet hubu a krok, nebo odejít.

Vnější strukturu lze bez turbulencí změnit jedině shora, z řídicí pozice moci, ze které se určují pravidla pro pozice moci jí řízené.

Problém ovšem není tak jednoduchý, jak se zdá. Pozice moci sice určuje vnitřní strukturu subjektu, ale ať chceme, či nechceme, vždy mu ponechává určitou volnost jednání. Člověk v pozici moci je vnitřně svobodný a může svou vůli uplatňovat tam, kde mu to pozice moci umožňuje (a tak můžeme najít dobrého vedoucího vedle toho, který je pes). Proto je velice důležité, jaká osobnost se do té které pozice moci dostane, jak je způsobilá odborně i morálně. Záleží na tom, zda pochopí své fungování v pozici moci jako službu a bude jednat v jejím duchu, nebo zda bude pozici moci zneužívat.

Proto je pro možnou změnu rozhodující, jaká osobnost se dostane do řídicí pozice moci. Pro fungování společnosti je nyní samozřejmé, že do těchto pozic moci se dostávají lidé systému, vychovaní a připravení dosavadní strukturou pozic moci, kteří slouží systému, jsou poslušní a jsou daleci toho, aby o změně jen uvažovali, natož aby ji vnášeli.

Kdo chce změnu, je člověk, který si na vlastní kůži prožil dysfungování systému a to je mu proti mysli. Jde o to, sdružit tyto lidi, vybrat odborně a morálně způsobilé a prosadit je do řídicích pozic moci. Oni se pak mohou stát těmi, kdož prosadí

konstruktivní změny systému, a tedy i požadavky na fungování v řízených pozicích moci.

K významu řídicích pozic moci pro řízené pozice moci má co říct analýza fungování úspěšných podniků z hlediska pravidel vnesených do nich zakladatelem. Jak se říká, ryba smrdí od hlavy, a stejně je to i naopak: Ryba voní od hlavy. Zjišťuje se, že role osobnosti v řídicí pozici moci je tak zásadní, že odchod zakladatele z ní vede často k tomu, že v řízených pozicích moci dochází k dysfunkcím, ba že se daná firma zhroutí a jen málokdy se za zakladatele najde vhodný nástupce, protože nebyl včas vybrán a vychován.

Domnívám se, že by měl být shora vhodnými osobnostmi nejdříve dotvořen systém výběru vhodných osobností do řízených pozic moci a zároveň systém pravidel vyžadovaných tou kterou pozicí moci. Jen tak se lze vyhnout „samosvornosti“ systému, který má tendenci se beze změn replikovat a stále stejně spoutávat osobnosti v pozicích moci.

Z uvedeného je zřejmé, že mluvíme o jakési tiché revoluci. Ta ruská se kdysi pokusila na zelené louce vystavět novou strukturu pozic moci s novým osazenstvím, ale neměla ani vhodné osobnosti, ani vhodnou koncepci struktury pozic moci, a proto vytvořila totalitu.

Tendence k totalitě

Na vývoji revolucí několika posledních století je vidět, že panstvo, ať je jakéhokoli původu, sebezáchovně tenduje k totalitě (a to i v demokraciích). Totalita pak se opírá o masově šířenou ideologii, která je vystavěna na principech, jež uvedly revoluci v pohyb. Ideologie je takový světový názor, který přijatelně odůvodňuje praxi panstva. Přičemž „přijatelně“ neznamená pravdivě, nýbrž to, že z hlediska recipientů odpovídá na všechny otázky tak, aby odpovědi usměřňovaly

jednání recipientů směrem žádoucím pro panstvo. Rozdělení na panstvo (ti, kdo mají moc) a poddané (ti ostatní) se stále nedaří překonávat a zdá se, že samozřejmě vyplývá z lidské přirozenosti. Lze se s ním snad vypořádat detailní dělbou moci a zabezpečením obsazování pozic moci jim odborně i morálně přiměřenými subjekty. Pokud nebude každý z nich Brutem, stále hrozí vítězství Césarů. Ovšem Brutovo řešení bylo ve své době bezvýchodné, protože má smysl jedině jako celospolečenský mechanismus, který panstvo vtěsnává do demokratických mezí (jeho čin byl stejným výkřikem do tmy, jako bylo u Tolstého (Vojna a mír) antimilitaristické vystoupení osamělého vojáka ve válečné vřavě).

Kudy ven

Nejčastější navrhovanou změnou, mající vyústit v nápravu, je dekapitace státu, tj. odstranění a nahrazení vládní garnitury, tradiční nástroj revolucí, jak je známe z posledních dvou století; ani snaha budovat novou společenskou strukturu na zelené louce nemívá úspěch. Jedna garnitura je vystřídána druhou a v případě společenské struktury se dotvoří mechanismy, které umožňují nastoupivší vládnoucí garnituře udržet si moc za jakoukoli cenu.

Existuje totiž neustálý boj o moc všemi možnými prostředky (válka, intriky ap.) a ten, kdo je nejbezohlednější a nejmocnější, po čase zvítězí a na delší dobu se jako absolutní vládce chopí moci, než jej objektivní změny odvanou. Tyto procesy se dějí ve střídajících se cyklech – jsou období, kdy zuří mocenský boj, a jsou období relativního uklidnění. Boj o moc logicky vyplývá ze stavu věcí: neví se totiž, kdo má vrch, dokud boj o moc neproběhne; není zřejmý poměr sil, dokud se nestřetnou.

To platilo, dokud se neobjevila demokracie, jejíž podstatou je, že moc sama sobě vymezí hrací plochu a mantinely.

Proč o tom všem hovořím? Protože chci poukázat na složitost problému, před kterým stojíme při každé snaze zreformovat společenskou strukturu.

Co si počít poté, co z pozic moci odstraníme nevhodné (zkorumpované) osobnosti? Myslím, že právě zde je potřeba velkorysejší přístup a širší analýza situace. Náš pohled je tento: společenská struktura, již tvoří zákony a instituce, vytváří pozice moci, do nichž je třeba dosazovat z hlediska jejich zamýšleného fungování optimální osobnosti, a to jak po stránce odborné, tak i morální. Vzhledem k tomu je třeba uspořádat jejich výběr – jak vidíme, dosavadní způsob nefunguje. Volby u nás zohledňují něco zcela jiného, než je morálka a odbornost. Zjišťujeme, že na klíčové pozice moci jsou vybíráni lidé nemorální, bez odbornosti kromě odbornosti na politickou demagogii a zákulisní intriky.

Problémem se ovšem v takové situaci jeví, kdo bude lidi do pozic moci vybírat. Politické strany, jak je známe dnes a u nás, se zdiskreditovaly a zkompromitovaly a jejich fungování nikdo nevěří. Jsou hlasy, které nacházejí řešení v regulaci financování stran a jejich volebních kampaní, v kontrole jejich volebních programů a v odvolatelnosti nekompetentních politiků. V alternativě k výběru volbami se nachází to, co známe z fungování nepolitických institucí – výběr do pozic moci podle odbornosti a morálky odbornou komisí. Můžeme zde připomenout i to, jak tento problém řeší církevní hierarchie.

Ke hledání příčin dysfunkce ve výběru osobností do pozic moci lze ovšem namítnout, že funguje i opačný mechanismus: ať se v pozici moci ocitne jakákoli osobnost, je pozicí moci zformována do podoby lobbistického přitakávače, ať se snaží sebevíc zůstat morální. Jak z tohoto začarovaného kruhu ven?

Četli jsme v tomto směru návrh na uzákonění odvolatelnosti osobností z pozice moci. Myslíme si, že je to vhodný kamínek

do mozaiky optimální společenské struktury. Jde ovšem o to, kdo jej prosadí a v jaké podobě. Opět narážíme na obecnější problém: Společenská struktura má složku oficiální – zákony, instituce, a neoficiální – mafie, kmotři. Každá společenská struktura je přitom konkrétní, aktuální, historická, daná se vším všudy a její případná přestavba musí počítat s oběma složkami. Jde pak o to, nakolik je složka oficiální formována tak, aby regulovala či neregulovala složku neoficiální. Jde o to, že neoficiální složka má mocenský vliv, ať se nám to líbí, či nikoli. Jde o to, že de facto každý člověk je v nějaké pozici moci a uplatňuje v ní svůj vliv, jakkoli nemorální, aniž by do ní byl vybrán jinak než osudem, náhodou. Z tohoto hlediska je žádoucí budovat ve všech lidech morální postoje, aby tak bylo zajištěno jejich vhodné fungování v každé pozici moci.

Hierarchičnost pozic moci nabízí naději: začne-li se s vymezováním hrací plochy a mantinelů v nejvyšších patrech společnosti odborně a morálně způsobilými osobnostmi, lze doufat, že my jako členové dané společnosti moc nakonec ukočírujeme.

Lidský faktor

Letecká katastrofa, způsobená pilotem-sebevrahem, nás konfrontuje s významem lidského faktoru v nadosobních systémech.

Naše civilizace je založena na aktivitě jednotlivých lidí, kteří jsou v jejich strukturách a systémech usazeni jako řidiči v automobilu. Vývoj směřuje k redukci těchto míst, ale jsou taková, kde je člověk nenahraditelný. Jsou to místa, kde je třeba něco rozhodnout.

Jde o to, aby se člověk v těchto pozicích rozhodoval dobře, protože důsledky špatných rozhodnutí systémy, v nichž jsou tito lidé usazeni, pantograficky zvětší a následky zasáhnou

široký okruh lidí. Teprve tehdy ovšem vidíme, jak je důležitý výběr lidí do těchto pozic, jak velmi záleží na jejich vnitřní struktuře, na jejich odbornosti, zdraví, charakteru, morálce a svědomí.

Leč na to bychom měli pamatovat i v malém: Každý člověk na svém místě rozhoduje nezávisle na vnějších okolnostech, svobodně, co v které situaci udělá a jak se rozmyslí. Nikdo mu nevidí do svědomí a nikdo jiný jej nemůže soudit než on sám, na základě jakých motivů se rozhodl a proč vybral právě tuto eventualitu. Jak dosáhnout toho, aby se vždy rozhodl dobře? Není jiné cesty než výchova. Tak jako lze vychovat teroristu, který bez ohledu na cokoli vnějšího jde a koná zlo, tak bychom měli cílevědomě formovat lidi, kteří budou fanatiky dobra. Říkám: „Měli bychom,“ protože školy a veřejné sdělovací prostředky, neboť o ty v první řadě jde, tuto úlohu neplní a naopak tyto snahy, na něž se zaměřuje církev výchovou k neustálému mravnímu poměřování vlastního jednání člověkem, rozbíjejí.

Informační milieu

Rád bych konstatoval, zdá se mi, že zřejmou skutečnost: Struktura naší, lidské psyché – prizma, jímž jeden každý z nás vnímá svět – je dána jejími vstupy, totiž v dnešní době převážně informačním milieum, informačním prostředím, do něhož jsou naše mysli ponořeny. Informační milieu v dřívějších dobách nebylo tak rozvinuté a přebujelé, jako je dnes, a ostatní zdroje percepce našeho vědomí (osobní zkušenost, zkušenost nejbližšího okolí, společenství, tradice, lidová slovesnost, náboženská zkušenost a vliv náboženských institucí, vzdělávacích institucí apod.) byly s ním srovnatelné. Až moderní doba vytvořila situaci, kdy informační milieu výrazně nad všemi zdroji dominuje. Dnešní člověk je zavalen informacemi z masmédií, zatímco dřívější informační toky nebyly tak intenzivní a všeobecné, byly diferencované a individualizované. Působení masmédií je skutečně masívní a masové.

Vlastnosti informačního milieum se vyvíjely a vyvíjejí. V dnešní době, v postmoderní společnosti převládá jeho chaotičnost, až to vzbuzuje rozpaky, je-li řízené, když je produkováno námi samými. Vypadá to ovšem, že by si postmodernita mohla jako devízu na svůj štít vepsat: „Pořádek je pro blbce. Inteligent ovládá chaos.“ A to je zároveň moje odpověď, zda je informační milieu řízeno, nebo ve své podstatě chaotické: lze se domnívat, že masmédiá záměrně vytvářejí informační chaos,

aby se v něm mohly skrýt manipulativní tendence, jež si běžně neuvědomujeme.

Tak informační milieu v našich myslích cílevědomě formuje stávající a vytváří nové archetypy, ať už jde o ideál ženské a mužské krásy, hetero-, homo-, případně bisexuálního postoje k realitě, vědomí toho, co je politicky korektní, co se smí a nesmí říkat a myslet, co má hodnotu a čím opovrhovat, co je dobré a co špatné. Taková je moc informačního milieu.

Proto je důležité, aby bylo informační milieu řízeno dobře. Zatím to vypadá, že je řízeno podobně jako například budování Wikipedie – že je v demokracii řízeno všemi aktivními účastníky a nakonec se jako převládající tendence prosadí to, s čím převládne v rámci pravidel všeobecný souhlas. Přesto se často nemohu zbavit dojmu, že tu přece jen v pozadí působí nějaký skrytý inteligent, který ovládá chaos.

Fakt existence Wikipedie ovšem s sebou nese jistý příslib, který vyjádřil wikipedista Jiří Rambousek: Je velmi povznášející a posilující, když vedle sebe vidíme, jak se tytéž technické a technologické možnosti mohou realizovat různě. Srovnáme-li nízkou úroveň živelného komentování, které je umožněno některými on-line periodiky, a to, čeho za pár let existence dosáhla Wikipedie, musíme obdivovat systém, který zavedla a vybudovala a který funguje tak zdařile, že se její produkce vyrovná profesionálně realizovaným encyklopediím, a dává nám to naději, že podobně lze postupovat i v jiných oblastech společnosti.

Žijeme v matrixu

Žijeme v matrixu. Taková je pro nás nepřehlédnutelná zpráva filmu *Matrix*.

Jak tomu máme rozumět?

Jako v tomto filmu je reálný svět v myslích (skoro) všech lidských bytostí nahrazován světem falešným a ony pak díky vše řídícímu celosvětovému superpočítači žijí v jím vytvořeném matrixu místo v reálném světě, právě tak je v našich myslích reálný svět hromadnými sdělovacími prostředky nahrazován obrazem deformujícím, vylhaným.

Vlastně už žijeme v budoucnosti předvídané zmiňovaným filmem. Nemusíme čekat na nějaký globální computer, už teď je zřejmé, že do našich myslí vstupuje ne svět reálný, nýbrž virtuální. Je to dáno tím, že představa světa v myslí každého z nás je čím dál míň dána bezprostředním čítím reality a je čím dál víc závislá na náhradních, virtuálních vstupech, sycených hromadnými sdělovacími prostředky.

Je pak zásadně důležité, jak tzv. objektivní jsou informace, které do nás vstupují. Že se liší od reálných podnětů, je zřejmé na první pohled, je to dáno jejich povahou: *zprostředkovávají* realitu, nejde v nich o její přímé, bezprostřední čítí. Ale to by ani tak možná nevadilo, kdyby podstatným cílem tohoto zprostředkování byla snaha skutečně zprostředkovat realitu. Do procesu zprostředkování však mezi nás a realitu vstupují jiní

lidé a zasahují do něj svými zájmy, které nám odraz reality deformují, realita se v jejich podání vzdaluje realitě skutečné a my díky tomu máme v mysli pouze realitu fiktivní, žijeme v realitě vylhané a falešné, žijeme v matrixu. Zejména filmy, pokud je na rozdíl od textů chápeme jako nástroje k vytváření nejsuggestivnějších fiktivních světů, se tváří jako „zprávy“ o realitě, snaží se vypadat jako zkušenost a nahradit ji, ale ve skutečnosti jde o vnitřně nepravdivé, neautentické světy.

Žijeme v matrixu. Jinak to ani nejde – většina zkušeností je člověku dostupná pouze zprostředkovaně. Matrix je prizmatem, kterým hledíme na realitu. Co si tedy počít? Pokoušet se občanskou aktivitou dosáhnout toho, aby toto prizma nám nepřevracelo svět před očima vzhůru nohama.

Úvaha o realismu

Literární (uměleckou) praxí byly vypracovány v zásadě dva přístupy k realismu. Jednak lze realismus chápat jako takový způsob výstavby literárního (a obecněji uměleckého) díla, aby čtenář skutečnost jím zobrazenou ztotožnil s realitou. Druhý výklad pojmu realismus vede k takové výstavbě literárního (uměleckého) díla, aby svět jím vytvořený byl obrazem reality. Ačkoli by se mohlo zdát, že jde o totéž, není tomu tak. První přístup totiž umožňuje místo reality do mysli vnímatele vsadit realitu falešnou, zatímco druhý přístup proti takové možnosti bojuje. V prvním přístupu se realismus může změnit ve svůj pravý opak, ve falšování reality. Mám ovšem na mysli krystalické podoby těchto dvou přístupů. Ideální je ale jejich kombinace, kdy první přístup slouží přístupu druhému. Ne vždy je tomu tak.

Z historického hlediska myslím můžeme konstatovat, že realismus byl umělecký směr, který si vytkl za cíl zobrazovat (společenskou) realitu takovou, jaká je či byla. Základní

metodou bylo vybrání a zobrazení typických představitelů toho kterého společenského spektra, vytvoření tzv. typů, které zachycovaly typické chování a typické osudy příslušníků společenských tříd a vrstev. Při tomto zobrazování pak realismus užíval všech tvárných postupů, které vedly vnímatele ke ztotožnění uměleckého obrazu s realitou.

Tyto tvárné postupy užívá se stejným cílem i současná umělecká tvorba, ovšem na místo typů v lepším případě dosazuje jedinečné osoby a zvláštní osudy, které nejsou ničím typické, ale předstírají to, v horším případě pak hrdiny zcela vyspekulované a nemající ani minimální oporu v realitě kromě toho, že jsou teoreticky možní. Ostatně nejsou to postupy nijak nové, ozkoušel je už dávno socialistický realismus a zřejmě i zde mají kořeny někteří hrdinové současných uměleckých děl. Takto lze v myslích vnímatelů díky sofistikovaným hromadným sdělovacím prostředkům přemalovat jakoukoli realitu, ať minulou, či současnou.

Informační inflace

Současná doba, éra nebývalého rozmachu sdělovacích technologií a internetu, s sebou přináší nové jevy: informace se šíří globálně a masově, okamžitě a všeobecně, bez ohledu na hranice, informačního toku se účastní dosud nebývalé množství lidí a informace, které se tak mohou šířit, produkuje stále víc lidí.

Člověk je díky tomu ze všech stran bombardován informacemi, jejichž kvalitu co do pravdivosti, relevantnosti a důležitosti je stále méně schopen posoudit. K vezdejšímu dění se má možnost vyjádřit stále širší okruh samozvaných komentátorů a jejich recipienty, chtěj nechtěj, se stává skoro každý. Zejména na internetu a v mejlové poště vládne bezbřehá svoboda a něco jako výběr objektivních informací z té záplavy,

tedy něco jako cenzura s kladným znaménkem, se tu neuplatňuje. Vše závisí na svobodné vůli a postojích jedinců informace produkujících, kdokoli může říkat cokoli.

Tato skutečnost, tento chaos překřikujících se hlasů, kdy není zřejmé, čemu věřit a čemu ne, tato rozsáhlá sdělovací demokracie, si vynucuje nový postoj k informacím. Člověk musí být a stává se méně důvěřivým, nepřikládá informacím i přes jejich drastičnost či senzačnost takovou váhu, je více kritický, nedá se tak snadno obloudit a zmanipulovat a je zvyklý brát s rezervou sebelíp formulovaný a sebeobjevnější výklad skutečnosti.

Díky mnohosti zdrojů ty přestávají být vzácné a autoritativní, jako tomu bylo ještě donedávna, recipient tu dostává demokraticky, za stejných podmínek a na stejné úrovni naservírované ty nejmožnější i nejnemožnější ideje, náhledy, názory a postoje a může si z nich svobodně a kriticky vybírat – žádná informace díky možnostem, které má každá, není a nemůže být zvýhodněna, tato sdělení jsou tu a ten, kdo má možnost kritické volby, je po všech zkušenostech skeptický recipient.

Informační inflace vede k tomu, že váha informací přestává být přeceňována, protože se nemůže uplatnit informační monopol. Díky kritičnosti recipientů není snadné je obalamutit a v této globální informační odstředivce se automaticky informace roztrídí na ty, které mají nějakou váhu, a na ty, co jsou jen nafouknuté bubliny.

Zatímco dřív byly zárukou objektivitě informace vnější mechanismy (možnost přístupu k publikování, přes řadu vnějších sít (recenzní řízení, cenzura apod.), k informačním zdrojům, jež mohly být a byly kontrolovány mocí), dnes lze publikovat téměř cokoli a v libovolném rozsahu a zhodnocení objektivitě je ponecháno na recipientech. Až vědomí této

skutečnosti může výběr informací a jejich podání zpětnovažečně formovat u zdrojů informací autocenzurou, aby to jejím působením přispělo k jejich výběru do klubu informací relevantních.

Knihy a noviny, jako donedávna, už nejsou posvátnou krávou, na níž se mohli podílet jen vyvolení, dnes si může knihu vydat a v internetových novinách publikovat téměř každý, a tak se nebývale rozšířila komunita publikujících i informace vnímajících. Názory jsou vzápětí komentovány protiargumenty, myšlenka stíhá myšlenku a postoje a náhledy se nebývale rychle a masově tříbí, témata jsou vyčerpávána do nejmenších detailů a tam, kde dosud platilo omezení na jednu autorskou mysl, se kolektivní myšlenkovou účastí vytvářejí soubory myšlenek bez ohledu na autorství.

Ano, kritické vnímání informací je únavné, alespoň zpočátku, než získáte jistý odstup a začnete vidět základní obrysy v té změti se rýsující reality. Po tom hledání se vám může zdát, že všechny informace jsou na stejné úrovni a že je to vše jen další blábolení. Nevzdávejte se však. Jednou nánosy lží oprýskají a vyvstane pro vás zpod nich vystupující pravda.

Ano, může to být únavné. I k tomu vede „necenzurovaná“ svoboda. Přesto mám raději tuto svobodu, kde vím, že můžu být a jsem oblbován (někým tak a jiným jinak), než totalitní sdělovací prostředky. Lze jen doufat, že tahle anarcho-demokracie není jen přechodem k nové, digitální totalitě.

Důsledky tržní ekonomiky

Lež

S předchozí kapitolou souvisí i následující řádky.

Mysleli jsme si, že s odchodem komunistického režimu přestane všeobecné oblbování, ale mýlili jsme se. Když to říkám, nechci mluvit o propagandě ve sdělovacích prostředcích, tam je to dnes jiné tím, že není tak zřejmá a jednoznačně identifikovatelná jako kdysi. Mám na mysli lež tam, kde jsme nebyli zvyklí ji čekat, v běžném životě. A je to lež podlá, tváříci se jako srdce na dlani, a přitom za zády chystající svým obětem to nejhorší.

Je s podivem, že si mohou slušné (aspoň podle jiných rysů) firmy dovolit předstírat, třeba že jste výhercem v soutěži, zatímco ve skutečnosti jde jen o vulgární marketingový tah. Ti, co tyto věci dělají, vědí, o co jde, ale ani to je neodradí od spolupráce, naopak, oni cílevědomě vymýšlejí, jak z lidí udělat hlupáky a jak je podvést, jak je donutit, aby dělali za každou, jakoukoli cenu to, co chtějí tito manipulátoři. Nachytat a nalákat, to je jediné, o co jim jde. A nikomu to nevádí, zákony našeho státu připouštějí nepoctivost, dokonce lže i ten stát, který by přece měl být zárukou poctivosti a solidnosti (ale není, stačí jmenovat druhý pilíř důchodové reformy, lákající lidi do nesmyslně nevýhodných podmínek, či propagovaný dysfunkční registr vozidel, abychom rovnou nevypočítávali korupční

kauzy). Zásada Co není zakázáno, je dovoleno, dává volnou ruku všem lidem bez svědomí ve všech oblastech našeho života. Ptám se: Neměl by být svět kolem nás něčím jiným než továrnou na sofistikovanou lež?

Krise hodnověrnosti vědy

To, co nyní můžeme konstatovat kolem sebe, je chaos vzájemně se překřikujících hlasů. Dosud jsme v něm coby opěrný bod měli vědu jako nositelku pravdy. S nastupující iracionalitou však zjišťujeme, že ta si obléká její plášť a začíná se tvářit vědecky, zatímco věda sama se stává služebnicí komerce. Věda, místo aby podávala objektivní zprávu o realitě, začíná pracovat na zakázku a vyrábí účelové „pravdy“ tak, aby podpořila reklamu toho či onoho produktu nebo té či oné ideje. Že může sloužit ideologii, jsme si dlouho nepřipouštěli. Dokud jsme neviděli, jak otročí Stalinovi a Hitlerovi. Nyní tedy vedle toho posluhuje i kšeftu.

Zjišťujeme, že reklamu najdeme všude, nejen zjevnou, ale zejména skrytou, nejen jako reklamní bloky v novinách, časopisech a televizi, ale i v knihách, kde jsou zmiňovány jen ty produkty a osobnosti, které si to jako reklamu zaplatily. Do sdělovacích prostředků se vedle toho, co budí zájem, tak vpustí jen ty motivy, které takto nesou zisk. A stejné je to s vědou: říká se jen taková pravda, která se dá prodat.

Jako by vědci zapomněli na svůj promoční slib, který by po mém soudu měl obsahovat klauzuli o úsilí vědy hledat pravdu ve smyslu Husova *hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, mluv pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti* a měl by jim být tak svatý, jako lékařům Hippokratova přísaha.

Zákon degradace kvality

Rádi bychom ještě při této příležitosti formulovali zákon degradace kvality.

Mohli bychom se divit, že ve třetím tisíciletí našeho letopočtu jsou nabízené služby a výrobky stále horší, když přece pokrok jde stále kupředu k vyšší a vyšší kvalitě... Leč logika fungování tržního hospodářství je právě taková, že z původně poctivých, a tedy neekonomických výrobků to nákladné osekává a nahrazuje, až z nich zůstane pouhá maketa původního výrobku. Franto, podrž ten komín, já skočím pro výplatu: výrobky se dělají proto, aby se prodaly, ne aby sloužily. Naopak, musejí sloužit co nejmíň, aby musely být co nejdřív vyměněny za nové. Cílem není dodat kvalitu. Ta by vydržela a nedalo by se opakovaně inkasovat. A obecně: Aby se mohlo inkasovat, musí se předstírat nějaká činnost, přičemž jejím cílem není provést ji, nýbrž inkasovat. Což je možné tam, kde se nijak nekontroluje kvalita odváděné práce, kde se ruší záruční doba, kde se vypisují granty na takové nesmysly, jako je genderově korektní jazyk, kde se nabízejí rychlé půjčky, kde finanční poradci pracují ne pro zákazníky, nýbrž pro svůj zisk, kde i solidnost se stává tím, co zakrývá vnitřní prohnilost, jak o tom hovoří Glasbergen ve svém vtipu: *Nízké ceny, vysoká kvalita, spokojenost zákazníků... Na tenhle starý trik už nikdo neskočí!*

Peníze

K tomu, jak funguje peněžní systém, se exaktně vyjadřuje už Ježíš, konkrétně v Evangelii svatého Matouše, verš 29–30: *Neboť každému, kdo má, bude dáno, a bude míti hojně; tomu však, kdo nemá, bude odňato i to, co má. A neužitečného služebníka uvrhněte ven do tmy; tam bude pláč a skřípění zubů.* Stejně přímočaře a exaktně se vyslovuje i k mravnímu rozměru jeho fungování: *Snáze velbloud projde uchem jehly, než boháč vejde do království nebeského.* (Mat 19, 24; viz i Mar 10, 23–25.)

Tyto rysy peněžního systému zůstávají neměnné (jak dosvědčuje třeba i parafráze prvního citátu od Heinricha Heineho *Weltlauf*). Stále se na jedné straně hromadí bohatství, zatímco na straně druhé se hloubí propasti bídy. Necháme to tak, nebo s tím něco uděláme?

Základní princip fungování peněžního systému je zřejmý: vytvoří se vždy jen omezený objem hodnot, a když někdo získá jejich větší část, na ostatní zbude část menší.

Zásadní otázkou pak je, jakým způsobem jsou hodnoty přisuzovány jejich tvůrcům. Teoreticky by měl každý dostat takovou část vytvořených hodnot, kterou vytvořil.

V dřevních dobách tato rovnost skutečně platila. To obilí, které si člověk vypěstoval, bylo jeho. Pokud si dokázal vše opatřit tímto způsobem, autarkií, skutečně existoval ideální,

naprosto spravedlivý stav, že člověk získal všechny hodnoty, které vytvořil, a nic víc.

Stačilo však málo – aby byla nutná směna a došlo k ní, a přirozená reciprocita a proporcionalita musely být nahrazeny tržním odhadem reciprocit směřovaných hodnot a práce věnované na jejich vytvoření.

Dalším krokem k ustavení ještě větší míry zprostředkovanosti mezi hodnotou, kterou člověk vytvořil, a hodnotou, kterou tak získal, bylo zavedení peněz. Původní bezprostřednost byla nahrazena společensky realizovanou zprostředkovaností, přičemž tento systém, tržní hospodářství, díky svým mechanismům umožňuje realizovat to, co u bezprostředního získání tvorbou vytvořených hodnot možné nebylo (uchovávání a hromadění hodnot, investování a akumulaci kapitálu, úroky, lichvu, krize ap.). Díky onomu systému dochází k tomu, že se vytvořené hodnoty ve svém peněžním ekvivalentu „dají na hromadu“ a potom se *přerozdělí*, a to takovým způsobem, že se automaticky vytváří sociální nerovnost: někteří inkasují vzhledem k tomu, co skutečně vytvořili a co skutečně investovali (ze svého času a sil), příliš mnoho, jiní pak díky tomu příliš málo, což obojí není dobré ani spravedlivé.

Navíc tento systém umožňuje manipulaci s hodnotami takového rázu, že to neodpovídá jejich přirozené podstatě a ony jsou od ní zcela odtrženy. Hodnoty ve formě peněz vytvářejí zcela svébytné struktury se svérázným chováním, jež abstrahuje od přirozených hodnot, které by měly reprezentovat, a díky takto nezávislému fungování dochází ke vzájemným disproporcím, a v důsledku toho ke kolizím v rovině přirozených hodnot („Je třeba pálit laciné žito v peci, aby zdražil chleba“ ap.).

Zvláštní způsob fungování peněžních mechanismů umožňuje eticky odsouzeníhodné důsledky, přičemž jeho nemravnost

je všeobecně pokládána za morálně akceptovatelnou samozřejmost a ti, kdož mají nemravné zisky, je pokládají za doklad své vyšší intelektuální, případně morální (!) úrovně. Toho, kdo je peněžním systémem zvýhodňován, ani nenapadne, že ty, co mají málo, de facto okrádá, byť ti, co na tento systém doplácují, si to myslí, ale s jistotou nevědí, že mají pravdu.

Zmíněná svatá naivita je velmi pohodlná pro všechny, kdož by se jinak museli trápit výčitkami svědomí, kdyby si přiznali, že peněžní mechanismy jsou svým způsobem dysfunkční. Ostatně jako všeobecně akceptovatelný je šířen a rozšířen názor, že peněžní systém je přirozený a jedině možný. To se pak nelze divit, že ti, co na dysfunkcích tohoto systému profitují, nemají výčitky svědomí, nýbrž naopak se pyšní, jak jsou šikovní, jak v tom „umějí chodit“. Je ovšem pravda, že jsme dosud nevymysleli nic lepšího (a pokusy o realizaci jiných forem prisuzování hodnot jejich tvůrcům byly více než tristní, ba tragické), dokonce ani Marx, jinak velký kritik sociální nerovnosti, si tuto roli peněžního systému neuvědomil (zatímco Ježíš ano: dal to najevo vyháněním peněžoměnců z chrámu – Mat 21, 12–13, Mar 11, 15–17, Luk 19, 45–46 – kde zcela jinde je naopak dnešní katolická církev – u naprosté akceptace peněžního systému), ovšem neměli bychom proto rezignovat, zvláště když si takto uvědomíme podstatu problému: potřebu nahradit či optimalizovat peněžní systém tak, aby tvůrce hodnot dostal ty hodnoty, jež vytvořil, a nic víc.

Tímto dávám za pravdu chudým, kteří se cítí okrádáni. Sociální nerovnost je zjevně způsobena nedokonalým řešením zprostředkovanosti, jež vstoupila do procesu přidělování hodnot jejich tvůrcům. Díky tomu na jedné straně hodně inkasují i ti, co nedělají nic, zatímco ti, co pracují od rána do večera, se musí spokojit s minimem.

Tento problém si říká o řešení. I Ježíšovo stanovisko je jasné (Mat 6, 24): „*Nikdo nemůže sloužiti dvěma pánům; neboť buď bude jednoho nenáviděti, a druhého milovati, anebo jednoho se přidrží, a druhým pohrdne. Nemůžete sloužiti Bohu i mamonu.*“ Bud' zůstaneme v zajetí peněžního systému, nebo vykročíme k realizaci etických hodnot.

Ekosofie

Limity lidské civilizace

1. Východiska, předpoklady

Nápady obsažené v tomto textu⁴ jsou založeny na těchto předpokladech:

1. Člověk ve své podstatě nebyl, není a nebude bytostí civilizace.

2. Člověk je ve své biologické podstatě součástí přírody; přežil však změnu prostředí, s nímž byl biologicky spjat, díky úsilí, jež mu umožnily jeho další možnosti.

3. Civilizace vznikla jako objektivizování těchto možností, jako produkt těchto možností a jako nástroj přežití člověka.

4. Dnešní člověk sám se vytvořil vývojem z biologického tvora (zvířete) na bytost kultivovanou, civilizační. Tak jako vznikla ruka – (z hlediska činnosti zde) univerzální biologický nástroj, tak vznikl i člověk – (z hlediska pohybu zde) univerzální bytost.

Jiné předpoklady, např. že člověk je predestinován jako civilizační bytost, by podle mého názoru neumožňovaly vysvětlit problémy, do nichž se dnes člověk dostává, tak, jako předpoklady, z nichž zde vycházíme.

2. Limity – spektrum

Lidská civilizace je limitována mnoha různými způsoby.

---

⁴ Děkuji Josefu Šmajsovi za připomínky, z nichž některé jsem zapracoval.

Limity, které jsou jako zeď, do níž marně narážíme, ty si uvědomujeme a nepůsobí nám potíže, protože s nimi prostě musíme počítat.

Ošemetnější jsou limity, s nimiž nepočítáme, a tak se mohou stát pastí, z níž nebude úniku.

Příkladem limity, jejíž význam ne zcela doceníme, je např. skutečnost, že naše civilizace je dnes limitována zdroji energie, a to tak, že pokud nenajdeme zavčas nové zdroje, než ty, které známe, po jejich vyčerpání naše, tj. vědeckotechnická civilizace zanikne a nebude zřejmě možné ji obnovit, protože stupeň vývoje, v němž se technická civilizace opírá o fosilní paliva, nebude možno znovu realizovat (ledaže by se zopakovaly prvohory).

Tato limita se může stát naším osudem, pokud nezmobilizujeme své síly k nalezení jiných energetických zdrojů, či zásadní změně koncepce naší civilizace. (Možná totiž je technická civilizace jen cestou k nashromáždění poznatků, jež nám umožní vybudovat civilizaci o zcela jiné struktuře, civilizaci energeticky nenáročnou.)

Jinou vnější, materiální limitou je omezenost zdrojů surovin. Nepřejdeme-li na recyklaci hmoty, zbude nám krajina vytěžených propastí a hor odpadků. I zde musíme zavčas zapřemýšlet o minimalizaci náročnosti budoucí civilizace, a to materiální.

Omezené jsou i potravinové zdroje – a opět jsou dvě cesty: zvýšit novými způsoby produkci, či redukovat počet úst.

Ve výčtu těchto vnějších limit⁵ bychom, zdá se, mohli pokračovat, ale nebudeme, protože nás zajímají limity jiné, vnitřní. Jde totiž o to, že člověk je limitován tím, co je, svou

---

⁵ K tomuto tématu viz Miloslav Král: Existují meze civilizačního rozvoje? In *Hlubinná kosmická paměť. Setkání s nevědomím*. Fontána 2002, s. 108–142.

biologickou podstatou. To znamená, že může existovat jen za určitých podmínek, v prostředí určité kvality. Před tím, než se stal člověkem, existoval v přirozené harmonii s tímto prostředím. Žil v přírodě jako součást přírody, vzájemně tvořili organický celek.

Člověk a civilizace vznikli tehdy, když příroda člověka „vyvrhla“ a on musel, aby umožnil svou existenci, začít přírodu měnit a vytvářet z ní a vedle ní entity nepřírodní, nepřirozené, umělé.

To v dnešní době vede až k přeměně biosféry v antroposféru v tom smyslu, že se veškeré životní prostředí člověka stává jeho výtvořem.

Jak v člověku, tak v okolní skutečnosti však příroda zůstává, je postatou obojího. A právě s tím je třeba počítat, s tím, že přírodu i nás to limituje.

Jsme biologické struktury.

Jde o to, abychom svět, který vytváříme, vytvořili tak, abychom v něm mohli žít, to znamená tak, abychom respektovali biologické limity jak přírody, tak člověka.

Konečně tedy můžeme začít mluvit konkrétně, jaké biologické limity máme na mysli. Pokud vyjdeme ze srovnání někdejší přírodní skutečnosti, s níž naši předci žili v souladu, s civilizační skutečností, zjistíme, že se od sebe v různých směrech velmi liší. Tyto odlišnosti se stále zvětšují a lze předpokládat, že za určitou mezí, hranicí, limitou už nebudou únosné.

O jaké odlišnosti jde?

* * *

Pro přehlednost můžeme novou realitu zaměřit z hlediska jejího působení na člověka. Kontakt, do něhož člověk s realitou

vstupuje, může být smyslový, fyzikální či spočívat ve výměně látkové.

Smyslový kontakt je dán existencí smyslů, jimiž jsou předurčeny předmětné zóny a vrstvy reality – zvuk, světlo, vůně, gravitace... V této oblasti zjišťujeme zejména dosud nebývalý rozvoj pseudoreálných podnětů, ať jsou to zvuky (rádio, reprodukční přístroje), zrakové vjemy (zobrazovací technika, film, televize), či podněty globální (virtuální realita).

Náhrada přirozeného čítí (podnětů organizovaných přirozenou skutečností) čítím nepřirozeným je třeba zkoumat zejména z hlediska odlišné organizace přirozených podnětů od organizace podnětů umělých. V přírodě se zpravidla nesetkáváme s mechanicky pravidelnými podněty typu blikání žárovky, jež může vyvolat epileptický záchvat – což svědčí o ošidnosti umělých podnětů.

Až metaforicky názorná je nebezpečnost vynětí z reality náhradním čítím, představíme-li si chodce ohlušeného sluchátky přehrávače, díky němuž samozřejmě nemůže slyšet troubení auta. Toto je v podstatě jen varovný příměr, jeden z příznaků čehosi mnohem globálnějšího: člověk se octne v zajetí fiktivní reality a realitu skutečnou nevidí, neuvědomuje si, nevnímá, takže pak není divu, že naráží na její hrany.

Poučný je také zážitek ze sledování filmu promítaného pozpátku: tak, jako se oko jindy přizpůsobí brýlím převracajícím obraz, tak se mozek přizpůsobí novým zákonitostem světa, jak mu jsou předestřeny na plátně, a pak očekává, že i skutečnost mimo plátno poběží pozpátku! Kontakt s realitou tuhle ohlupenost sice vbrzku rozbije, ale pokud je přítomnost fikce trvalejší (televize), začneme žít „jinde“ a v realitě jednáme, jako bychom žili v realitě jiné. Tento rozpor je zjevně nebezpečný.

Pro tuto oblast je zřejmě příznačná limita, jejíž překročení se projevuje jako přesycenost vjemy.

K přetížení vjemy může dojít při zvýšené koncentraci lidí, potažmo přemnožení, nebo při pohybu v civilizační realitě v situaci, jež nutí neustále intenzívně, bedlivě vnímat situaci a ji stále řešit. Tato vpoutanost nutí účastníky neustále zastírat, potlačovat biologické, jsou ve stabilní tenzi, ať pod tlakem úkolu (letoví dispečerů, ale i operátoři u počítačů apod.), nebo pod tlakem vnějších pozorovatelů (herci, zpěváci, ale vůbec lidé pracující před očima veřejnosti).

Druhotná přesycenost vjemy vzniká díky hromadným sdělovacím prostředkům, jež na rozdíl od neselektující reality zprostředkovávají koncentrované sdělení, tj. prezentují už jen výběr, to závažné, čímž mohou být překročeny limity množství poutavých dojmů. Přitom sdělovací prostředky bývají navíc žánrově jednostranné.

Biologickou ochranou proti přesycenosti bývá otupenost, otupení citů, prožitků, lhostejnost, jež může z oblasti vjemů zprostředkovaných přesáhnout i do oblasti vjemů bezprostředních.

Opakem přesycenosti vjemy je pak jejich nedostatek. Laboratorní zkoumání smyslové deprivace ukazuje ošemetnost i v tomto směru modifikovaného prostředí; potřebnost přiměřených podnětů dosvědčuje např. jev „Mauglí“, totiž dysfunkční vývoj deprivovaných dětí.

Fyzikální kontakt se proměnil zejména v poslední době. Systematicky jsme vytvořili všezasahující zdroje elektromagnetického záření, ať jsou to klece z elektrických drátů, v nichž žijeme, zářiče rádiového záření (vysílače rádia, televize, radiotelefonů), příp. síť jaderných elektráren. Zároveň se díky ozónovým díram otevírá přístup pro kosmické záření, zjistili jsme, že dýcháme radon, apod.

Nelze opomenout ani takové jevy, jako je systematické cestování novými dopravními prostředky. Mechanické otřesy či zvuky jsou něco jiného, než pro co jsme biologicky „zkonstruováni“. Pro zajímavost si připomeňme složité výzkumy, zda kosmonauti snesou let raketou – my ostatní jsme naopak ponecháni nové realitě napospas. Ví se, že lze člověka mučit kapající vodou či stále opakovanou hudební sekvencí, ví se, že trvalé zvuky o podprahové frekvenci mají negativní vliv, ale zdá se, že to je všechno.

Ošidnost *výměny látkové* s novou realitou je už dostatečně široce publikována. Vše, co může být narušeno, je civilizačně narušeno: voda, vzduch, jídlo. V konzervách apod. jsme navíc přikrmováni např. solí, kyselinou benzoovou, barvivy, konzumujeme kvanta léků, apod. Je otázkou, nakolik hygienické předpisy reflektují skutečné limity v tomto směru.

* * *

Nová realita vytváří požadavek a možnost *nových činností*. Jednak je to práce, jež je něčím úplně jiným než původním sháněním potravy; je to činnost velice specializovaná, jednostranná, stereotypní až mechanická. A lidé se dnes dokonce stávají doplňky strojů a jednostranným zatížením trpí např. pohybový aparát, atp., ale zároveň to s sebou přináší časovou vpoutanost, jež se dostává do rozporu s biologickou přirozeností.

S tím zároveň se svět kdysi jednotný v čase rozpadá na svět práce a svět soukromý (odpočinku, obstarávání, intimity), přičemž i zde se vytvářejí nepřirozené či nepřirozeně zdeformované činnosti, jako sport, hry a zejména vnímání instrumentálních fixací (což jsou materiální entity, které umožňují při jejich vnímání vznik aktuálního mentálního modelu z fixace).

Při vnímání fixací může jít o čtení, sledování filmů, televize, studium, poslouchání hudby či sledování speciálních fixací (sport, porno); vždy jde o vynětí z reality, snění. Vnímání fixací je nebezpečné zejména z důvodů, jež jsme zmínili u poznámky o změnách smyslového kontaktu s realitou.

Jde jednak o to, že vnímání fixace je něčím jiným než vnímání reality, a tedy vede k vytváření deformované představy o realitě, a jednak o to, že fixace samy jsou často naprosto zavádějící, cílevědomě deformující obraz reality. Pokud přehlédneme možnost, že je to deformování systematické (tj. v chaosu skryté), pak je přinejmenším zjevná naprostá chaotičnost budovaných fikcí a jejich deformující optika – a nemusí to být zrovna zřejmá halucinační skutečnost, z níž se rodí upíři apod., ani nepřirozený strach z hororů či thrillerů, stačí strach z přemíry zločinnosti či zavalení sexuálními vzruchy, atp.

Abychom to zopakovali: Díky tomu začínáme žít ve fiktivním světě a padáme do propastí skutečných, protože je nevidíme.

Domnívám se, že ruku v ruce s tímto „svobodným“ chaosem jde dnešní zmatení jazyků. Zjišťujeme, že vznikl *babylón způsobů myšlení*, kdy se nikdo nemůže domluvit s nikým, protože každý je někde úplně jinde, i *babylón podnětů*, jehož nejkřiklavějším projevem je např. lživá reklama, jež zneužívá všech možných psychologických triků. Jestliže ji chápeme jako příznak globálního fungování sdělovacích prostředků, napadne nás otázka: Cožpak je možné (pokud do toho máme co mluvit) dovolit, aby nás živelné zmítání sdělovacích prostředků takto ohlupovalo a ničilo?

(Mohli bychom se utěšovat tím, že fiktivní realita z fixací je chaotická natolik, že se v podstatě neopakuje, takže se nemůže zafixovat v nějakém pevném tvaru v myslích vnímatelů, zatímco realita se stále důsledně opakuje díky tomu, že trvá;

ovšem i v tom chaosu, který na nás chrlí sdělovací prostředky, lze vysledovat jisté stereotypy (i když opomineme opakující se reklamy), jež mají za důsledek vznik stereotypů v nás – např. strach, že kdokoliv z těch okolo nás může být zlý, atp. Vedle zmatenosti představ o světě jsou nebezpečné zejména tyto stereotypy.)

* * *

Nová realita zároveň vytváří nový životní rytmus. Nežijeme ve dne a v noci den po dni v rytmu ročních dob, nýbrž žijeme v kalendáři. Vytvořili jsme cykly střídání práce a volna, resp. odpočinku (v týdnech) a dovolených a svátků (v rámci roku).

Rytmus dne a noci je přemáhán, resp. rozbíjen pomocí umělého osvětlení, hodin a budíku zejména, a podřízení rytmu života takovým jevům, jaké typicky představuje jízdni řád. Jakkoli je to vše praktické, stejně jako letní čas, je to nepřirozené, ne-biologické a měli bychom znát svoje limity v tomto směru. I když to není tak zřejmé, např. pravidelné střídání ranních a odpoledních či dokonce nočních směn může devastovat přirozený biologický rytmus lidí apod. S biologickým rytmem souvisí i cestování, dnes už ve srovnání s někdejší vázaností přirozenými možnostmi daleko překračující její hranice i hranice časových pásem, a tím opět se blíží k limitám únosnosti.

Cestování vede nejen ke střídání časových pásem, ale i ke střídání prostředí, jež jsou vzájemně odlišná z řady hledisek – klimatického, mikro- a makrobiologického, jídelních a vůbec společenských zvyklostí a daností hostitelského prostředí. A to jsou zřejmě jen některá nebezpečí přemísťování v prostoru a čase, na něž nejsme „projektováni“.

* * *

Nová realita je založena také na vytváření umělého prostředí, ať se to děje oděvem, či udržováním mikroklimatu, takže se stáváme závislími na prostředí, které si uměle vytvoříme. Místo biosféry se nám stává normálním pobyt v klimatosféře, ve skleníku, dnes upřednostňovaný tím víc, čím víc svou činností destruuje biosféru.

* * *

Ještě jedna důležitá vlastnost nové reality: vzniká civilizační činností a tu musejí vykonávat lidé. Pak platí:

1. Civilizace může existovat jen tehdy, existují-li lidé, kteří mohou tuto činnost vykonávat.

2. Může existovat jen taková civilizace, která předpokládá nutnost činností jen takových, jež mohou vykonávat lidé, kteří ji tvoří.

A pokud takoví lidé nebudou existovat, civilizace se zhroutí.

Dnešní civilizace vyžaduje řadu speciálních činností a řadu speciálních předpokladů pro tyto činnosti. Budou-li chybět (v lidech) předpoklady, nebudou tyto činnosti realizovatelné. Např. aby se člověk mohl stát vědcem, musí mít určitou úroveň rozumových schopností, podobně u lékařů fungují i limity emoční, a tak lze stanovit limity u všech možných činností, ať jsou to politici, vojáci, soudci, policisté, řezníci, ať jsou to třeba šamani. I ti už museli prodělat složité školení, a vůbec vždy všichni lidé (obřady zasvěcování mužů, žen; dnes je to škola, výchova). Může se ovšem stát, že potřeby civilizace přesáhnou kapacitní možnosti lidí ji tvořících, tj. my noví nebudeme rozumět tomu, co vymysleli naši předchůdci; pak ovšem vznikne jiná civilizace, nám „šitá na tělo“ (každá civilizace je „šitá na míru“ populace, která ji tvoří); pokud nás ovšem ta původní nepohrbí ve svých sutinách.

* * *

Nová realita má mnoho podob a mezi krajnosti, které hrozí stát se všeobecným jevem, patří měsíční krajina, zdevastovaná technickou činností, oblasti postižené přelidněním či hladomorem či až vulgárně zjevně smrtelné prostředí v oblastech válečných konfliktů. Všechny tyto tváře nové reality ukazují, že tam už byly překročeny jakési limity a jak to po jejich překročení vypadá.

Zdá se, že v interakci s přírodou vytváříme takovou skutečnost, která nebude umožňovat (díků nerespektování toho či onoho limitu) naši existenci. Pácháme tak pomalu, ale stále rychleji sebevraždu, jejíž postup je vyznačen rozmachem válek, potratů, nehod přebujelé dopravy, drog, zločinů a devastace prostředí.

* * *

Zmínili jsme se, že se životní prostředí člověka ve stále větší míře postupně stává jeho výtvořem. Je třeba poukázat i na to, že se v takový výtvoř mění i on sám. Lékařská věda totiž zasahuje do té míry do přirozeného biologického výběru jedinců schopných přežití a reprodukce, že se rodí stále více lidí, jejichž existence závisí na lékařské péči. Zatím genové inženýrství nepokročilo tak daleko, aby mohla být genová výbava jednotlivých lidí vylepšena, zkorigována tak, že by odchylky od biologicky optimálního stavu nebyly dědičně přenášeny na další generace, takže ti, kteří přežívají jen díky lékařské péči, budou s jistou pravděpodobností mít stejně na medicínské podpoře závislé potomky. Opět tu hrozí překročení jistě limity: totiž bodu, kdy se na lékařské péči stane závislá celá populace.

Z opačného konce je třeba se zamýšlet nad zatím v podstatě ještě nerozvinutými možnostmi přímo ovlivňovat lidskou genetickou banku. Pokusy o umělé oplodňování uvádějí lidi do pozice, již dnes zauímají kulturní rostliny a domestikovaná zvířata, zcela svou existencí závislá na lidské činnosti, a budou lidstvo tlačit k limitě, za níž už nebude možný návrat lidského druhu k biologicky přirozenému rozmnožování, jak je zatím známe v současnosti.

Zásahy do genové výbavy pak varují před narušením variability lidské populace a jde o to, stanovit, nakolik je tato variabilita žádoucí a nutná. Nazíráno z protilehlého pólu, uplatnění klonování vede k vytváření biologické homonymní monokultury a je třeba pomýšlet na její únosnost, např. víme-li, jak je ošidné křížení mezi příbuznými jedinci.

* * *

Tolik tedy k naznačení, jakým způsobem by asi bylo vhodné systematicky studovat všechny oblasti lidské činnosti, abychom zjistili vše, co člověk produkuje nepřirodního, nepřirozeného, např. mechanického (zvuky), chemického (jedy), atp., a mohli se včas uvarovat překročení biologických limit člověka i přírody při této činnosti.

3. Rozbíjení přirozeného

Vedle budování nové reality je (pochopitelně) možno sledovat i souběžnou tendenci opačnou – rozbíjení všeho přirozeného. Je přítomna od prvopočátku civilizace a šíří se explozivně do více a více oblastí.

Je to samozřejmé, neboť civilizace je svým způsobem řešení lidské existence nepřirozená, nebiologická a její materiální produkty jsou vůči přírodním cizorodé (což je zřejmé zejména

dnes, při expanzi této tendence do všech oblastí života na Zemi).

Tuto tendenci je třeba zastavit. Zastavit včas, než budou překročeny únosné limity.

Tato tendence zároveň zasahuje nejen materiální sféru; zasahuje lidské bytí komplexně, jejími projevy jsou vedle kontaminace přírodního prostředí (voda, vzduch, potraviny) cizorodými entitami, produkty civilizačního úsilí (odpady, zplodiny, umělé produkty – hnojiva, plastické hmoty) také zásahy do citů a morálky, jako je jakoby cílevědomé rozbíjení přirozených rodinných svazků a vztahů, ať se to děje v souvislosti s hysterizací sexuálního prožívání, nebo se zásahy genetickými, takže vznikají jakési podivné, dříve nevídané hybridy a propletence příbuzenských vztahů a problém, s jakou rolí, s jakým vzorem se má dítě identifikovat, což s sebou nese řetězově se šířící důsledky pro další generace.

Jinou hrozbou je etablování sexuálních úchylek za normální (přičemž je myslitelné, že právě tyto úchytky jsou civilizačním důsledkem, svědčícím o tom, že limity byly už překročeny).

Zkrátka dosud normální začíná být pokládáno za nenormální a nenormální se mění v normu, a to opět ve všech rovinách lidské existence, od vnějšího projevu k citovému prožívání, hodnotám až k morálce. Z člověka přirozeně strukturovaného se vytváří člověk pokřivený, ba až amorfní.

Je pravda, že člověk dělá spoustu nepřirozených, nepřirodních věcí, aby přežil, že dělá spoustu věcí, které žádné zvíře nedělá, ale když žádná z těch odlišností, tak přinejmenším jedna by nám měla vadit: žádné zvíře nezabíjí svoje mláďata.

A takovýchto nepřirozených způsobů jednání se u člověka objevuje čím dál víc. A neuvědomuje si, že jsou jisté limity, které znamenají stejně jistou záhubu, jako kdyby se striktně držel biologie.

* * *

Žádné zvíře nezabíjí svoje mláďata. Jedině snad při přemnožení. Pak se ovšem zdá, že ona potlačovaná biologie se dere na povrch jako magma ze sopek ve chvíli, kdy se už zdálo, že vědeckotechnický rozum zvítězil... A pod tíhou této představy se nám vše začne jevit úplně jinak a začne být skoro zřejmé, proč vraždíme své děti, proč se vraždíme a chceme vraždit navzájem a stáváme se zločinci, proč tak klidně přijímáme smrti na silnicích, ve válkách za svými humny, v koncentracích totalitních režimů, i to, proč vůbec byly v našich časech velké války a velké genocidy, a proč tedy také budou: Protože jsme se už skutečně přemnožili. Civilizace byla příliš úspěšná – ale příroda a biologie je tu opět (protože stále) – od zdi biologických mezí jsme se civilizací odrazili a teď jsme narazili do zdi protější – a znova zdi biologických mezí, za níž je zase jen nebytí.

4. Přirozené city a hodnoty

Nepřirozená, umělá skutečnost utváří umělé, vzhledem k výchozímu bodu zdeformované citění a prožívání. Je možný návrat k přirozeným citům a hodnotám? Možná je to naděje – návrat k tomu, co je v člověku jisté a přirozené (a z čeho vzchází i zhnusení nepřirozeností). Ovšem tak jednoduché to není.

Přirozené city a hodnoty zůstávají jako základ, ale od té doby, co se prostředí změnilo natolik, že jsme mohli přežít jen nebiologickým, nezvířecím, nepřirozeným, nepudovým jednáním, se o ně nelze opírat. Resp. je třeba je brát jako východisko, základ, status quo, to, co je, a na tom stavět (asi tak, jako na řekách stavíme přehrady na výrobu elektřiny).

Nežijeme totiž v přirozeném prostředí – přirozené prostředí nás vyvrhlo, vedlo nás k zániku, a proto jsme z něj vytvářeli

svoje, přiměřené naší biologii. To vedlo dál: k vytvoření umělého prostředí, jež ale také přestává být v souladu s naší biologii.

Jde o to:

1. Zjistit naši biologii.

2. Vybudovat skutečnost, jež umožní naší biologii realizovat se.

Přitom my sami jsme nejen přírodní, ale už i zpola umělý výtvar. Zpola jsme přirození, zpola civilizační, umělí, vychovaní, kultivovaní.

Musíme tedy jednak zjistit přirozený základ (studiem nám příbuzných zvířat i studiem našim; city, pudy, potřeby...) a jednak zjistit, co vzniká kultivací či prostě životní zkušeností, co je naučené (např. citová upnutost na potravní vzorec; citová upnutost na společenskou strukturu – rodina, smečka, společenství; s tím souvisí např. citová upnutost na vyloučení kanibalismu a incestu; atp.).

Tato kultivační nadstavba by měla být v souladu s naší biologii a zároveň v souladu se skutečností, přirozenou i umělou – a umělá skutečnost by měla být utvářena tak, aby jednak formovala takové vhodné kultivační „nadstavbové“ mechanismy, postoje v člověku a zároveň umožňovala realizaci biologie.

5. Realita...

Stálo by za zamyšlení (jak jsme už naznačili), zda některé rozmáhající se jevy, jako homosexualita, transsexualita, retardované děti apod., nejsou důsledky jednak přemnožení lidstva, jednak civilizačních zásahů do reprodukčního procesu.

Zastavíme-li se u přemnožení, lze rozlišit jednak absolutní, jednak relativní. O absolutním vypovídá počet lidí v miliardách, relativní vzniká koncentrací, přičemž určitá míra

koncentrace znamená skokovou „změnu kvality“, tj. překročení jisté limity vede k podstatné změně ve fungování society. Ke koncentraci dochází ve městech a tam pak máme možnost sledovat, jak zvláštnosti dosud rozptýlené a izolované se shlukují a vytvářejí i koncentraci zvláštního – koncentraci zločinu, homosexuálů, koncentraci starých lidí, nemocných, přičemž tato koncentrace bývá často i institucionalizována (starobince, nemocnice, školy, továrny atp.), což souvisí mj. s hromadným řešením těchže problémů většího počtu individuů.

Městská koncentrace nám může sloužit jako model toho, co nás čeká, až absolutní koncentrace překročí určitou limitu.

6. ... a její reflexe

Každý svůj osud prožíváme osobně, sebestředně, pro sebe jsme každý středem vesmíru a vše, co se děje, poměřujeme sebou, vše, co se děje, děje se nám, tj. mně. Já jsem ten, kdo určuje, co je dobré a co špatné. Já jsem ten, kdo za něčím vidí zásah ďábla a za něčím jiným lásku či milosrdenství Boha.

Toto sebestředné myšlení dochází teoretického zobecnění vyhlášením existence sil dobra a zla, jež určují náš osud.

Je však myslitelné, že se na to, co je, můžeme dívat z nadhledu a vidět sebe jako jedinou bytost v mase jiných, stejných bytostí. A vidět zároveň, jak události, to, co se děje, určují osud těchto bytostí mimo dobro a zlo; tak, jako kolotá vše, v jednoznačných, zákonitých drahách, tak se valí i události. A teprve až v hlavách těch trpících či šťastných bytostí se rodí zlost na osud, který ubližuje, či vděčnost osudu, který se právě usmál.

Můžeme si tak představovat, co si asi mysleli mamuti či dinosauři, o čem přemýšlejí námi podřezávané stromy, co si asi myslí křepelka, jejíž hnízdo rozmáčklo kolo traktorů... A jejich myšlenky budou na téže úrovni, jako naše spílání osudu či jeho velebení.

Smysl uvažovat o dobru a zlu je na místě tam, kde se naše jednání stává určováním osudu jiných bytostí, kdy naše jednání realizuje zásah osudu. To my potom jsme ztělesněním dobra či zla, to my potom jsme chválení či proklínáni, to my jsme silami dobra či zla, to my jsme Bůh – či ďábel.

Za něčím lze tedy vidět jednání člověka. A za něčím jiným máme sklon vidět schválnost nějakých jiných než lidských sil.

Zdá se, že lidská zkušenost jejich existenci potvrzuje... Nejsou to jen vedlejší produkty našeho způsobu myšlení, fungování našeho organismu a mozku, psychického aparátu, který nám umožňuje orientaci a pohyb ve světě, ve skutečnosti?

Lidstvo vystoupilo poznáním a prací z přírody, vymklo se jejímu řádu a přemnožilo se. Protože však jak svou podstatou, tak vymezením životního prostoru patří do přírody dál, jako biologický druh přírodnímu řádu podléhá. Pokud budou překročeny únosné meze, nastoupí regulační mechanismy. Biologický mechanismus přirozeného výběru jsme „obelstili“, překročili, vykročili jsme z něj. Ovšem další mechanismy jsme dosud bohorovně ignorovali. Při přemnožení vzrůstá agresivita, objevují se přirození škůdci (epidemie) ap. Musíme si uvědomit, že se můžeme jsoucí, živí pohybovat jen v mezích našeho biologického základu. Můžeme žít v kosmu – ale jen ve skafandru. Můžeme žít na Zemi – ale jen za určitých podmínek. Za jakých? To je třeba zjistit.

Pokud to neučiníme, pokud se neujmeme vlády jako Bůh, pak sami sobě svými rukama připravíme osud, za který budeme proklínat ďábla... A ten proklínaný budeme my sami.

* * *

Tato představa, člověka-Boha, je velmi líbivá, ovšem ani v tomto směru nelze optimismus přehánět (to spíše a raději

odpovědnost). I zde jsou naše možnosti limitovány, třebaže je lidská civilizace založena také na další tendenci – přebírání stále větších oblastí skutečnosti pod kontrolu.

7. Kudy z kruhu?

Jakmile pud sebezáchovy člověka díky jeho „nadnormativním“ schopnostem přivedl k reflexi jeho stavu a sebezáchovnému činu, k práci, lidstvo nastoupilo cestu přebírání kontroly nad tím, co se dosud dalo živelně, pudově, biologicky. To, co se dosud dělo automaticky, bylo narušeno. Jakmile například do hry místo pudu nastoupila vůle a reflexe, bylo možno pracovat pro vizi budoucích výhod až do úpadu (což zvíře nenapadne), a proto bylo nutno začít regulovat jak práci, tak odpočinek. Kámen dopadl a kruhy na vodě se šíří do dalších a dalších oblastí. Nejdříve jsme začali usměřňovat biologický samopohyb (což je podstatou např. léčení) a dnes jej nakonec budeme snad muset řídit a utvářet.

Už úprava potravy na jídlo je chemický proces, kterým se z přírodního utváří něco umělého, a tento proces má pokračování až v umělé syntéze léků a drog. Zdá se, že i tady byla překročena nějaká limita.

Dnes je dokonce na lidské účasti a činnosti existenčně závislá celá velká část přírody, de facto jakýsi předobraz umělé přírody: užitkové, kulturní rostliny a užitková zvířata. A zdá se, že to půjde ještě dál, bez ohledu na nějaké limity, a díky genetickému inženýrství budou vytvořena umělá zvířata a umělí lidé – už teď se rodí lidé a viry ze zkumavky.

Tak se civilizace ve vztahu k přírodě podobá nemocnému člověku, který musí přebírat stále víc a víc svých tělesných orgánů pod kontrolu.

Nedokonalost poznání spolu se snahou vzít věci do svých rukou pak vedou k různým paradoxům. Například zdánlivě

vítězný boj s chorobami má za následek, že na jejich uvolněné místo se hrnou choroby nové, jím samým de facto vyprovokované. Jediné, čeho tak bylo dosaženo, je, že původní rovnováha byla rozbita a nyní člověk musí vyvíjet neustálý protitlak. Člověk se může bránit osudu, ale jen do jisté míry. Jsou limity, jejichž překročení mu neprojde bez trestu. Tehdy musí člověk ustat ve svém úsilí a v pokoře se sklonit: Toto už nesmím a nemohu.

Tak je třeba i zastavit se a zeptat se sám sebe: Je to, k čemu lidská civilizace tak usilovně a překotně pádí, vůbec možné? Můžeme vůbec převzít nad vším naším bytím kontrolu do svých rukou? Zdá se, že i to má své limity, své meze, že to nelze skutečně realizovat, ač se o to ze všech sil pokoušíme... Není jiná cesta? Cesta započítání limit, cesta pokory?

Co dělat (ekosofická reflexe)

Naše setkání s problémy ekologie bývají dílčí a většinou nijak drásavá. Tu je třeba zbavit se plastových obalů, a tak je spálíme. Leklé ryby řeka odnese. Na smog si lidé zvyknou tak, že jim jako náplast stačí „pohřebné“. Život jde dál a člověka napadá: Nač se starat ještě o tyto hlouposti, když je kolem tolik jiných problémů.

Když se však nad tím zamyslí, zjistí, že to, co pokládal za drobné dílčí defekty, tak to se cosi dere na povrch, něco ošklivého uvnitř, co se rozbujelo natolik, že se to už provalilo i ven.

Ekologické problémy jsou zkrátka podstatnější, než se nám zdá, a vyžadují i stejně podstatné, ke kořenům jdoucí a globální řešení.

Když se naši předci hráli u ohýnků, nevadilo to. Začalo to vadit, až se z ohnišť staly milióny výkonných topenišť. Zkrátka je toho na přírodu moc. Naše absolutní přemnožení je pantograficky zesíleno ještě mechanismy civilizace: kde dřív stačil ohýnek, dnes dýmá elektrárna, kde dřív stačila dlaň, dnes se kupí haldy plechovek a lahví, kde dřív stačily nohy, dnes se tyčí hromady aut na vrakovistiích.

S přemnožením souvisejí jak velké problémy, třeba války (zápas o Lebensraum), tak problémy „malé“, ekologické –

zátěž přírody se kumuluje, dřívější řešení nestačí pro nový počet lidí. Jsou nutná nová řešení.

My však žijeme dál ve starých řešeních, která svými důsledky nevyhovují. Řeší náš okamžitý problém, ale co bude dál, nejsme ochotni domýšlet. Důsledky těchto řešení si nechceme přiznat a nehodláme s nimi počítat, protože jiná řešení nemáme.

Pokud je nemáme, musíme je najít. Cesta je v domyšlení řešení dosavadních tak, aby např. u výrobku bylo ve všech fázích jeho existence jasné, že to, co se s ním stane, bude ekologické, tj. v souladu s řádem přírody. Jiná řešení než takto domyšlená si prostě nesmíme dovolit, protože vedou nás i přírodu do slepých uliček.

Ovšem člověk, i když ví, co by měl, nemůže, jsa uvězněn ve zdech civilizace. Tato bezmoc je zřejmá např. nejen z toho, že lhostejně dýcháme jedy z aut, ale že jsme dokonce smířeni s tím, že v rámci dopravy se mrzačí a hynou lidé. Je předpoklad, že časem vyřešíme i tento problém a budeme cestovat tak bezpečně, jako my chodíme a ptáci létají. Do té doby však musíme žít v civilizaci – provizoriu. Neboť naše civilizace je civilizace ve stavu zrodu, na pochodu, která se tvoří, která teprve metodou pokusu a omylu hledá optimální řešení všeho. Součástí tohoto hledání se musí stát i ekologická reflexe.

Je to závod s časem: zda dřív najdeme, než zahyneme. Přitom každý zásah do reality je úspěšný, jen děje-li se v souladu s poznáním jejího fungování. Naše poznání je však omezené, na úroveň věcí, a stejně omezený je i zásah. Proto poznáváme jen částečně a ani důsledky nedokážeme plně předvídat. Ty zjistíme, až nám skutečnost odpoví. Což se děje i v globálním měřítku: civilizace vybuduje nějakou strukturu a teprve potom zjišťuje, jak funguje v konfrontaci se skutečností,

přírodou. Jde o to, nezavírat před poznáním důsledků oči a toto poznání zapracovat jako zpětnou vazbu do civilizační struktury, již vytváříme.

Jedno je jasné: něco se musí změnit. Je otázkou, co.

Člověk existuje ve dvojité skutečnosti. Jednak ve skutečnosti, která se vytvořila sama – příroda, jednak ve skutečnosti, kterou vytvořil on – kultura, civilizace. Tyto dvě skutečnosti se dnes prostupují a prolínají, jedna vyrůstá z druhé a zároveň vzájemně soupeří. Člověk může cílevědomě změnit pouze to, co vytváří, tedy kulturu. Jak? Je třeba zpracovat *globální projekt kultury*, jehož součástí bude i projekt přechodu ze stávajícího stavu do stavu zamýšleného, s okamžitou zpětnou vazbou důsledků fungování už právě vybudované struktury.

Je ovšem otázka, zda lze vytvořit kulturu v souladu s přírodou. Byli jsme vyhnáni z ráje souladu s přírodou do světa práce, souboje s přírodou. Vedle optimistické představy, že dnešní problémy jsou jen problémem nedostatečného poznání, jež vede k nepředvídatelným důsledkům, lze vykonstruovat i představu pesimistickou: že člověk si zachovává existenci jen v rozporu s přírodou, „proti její vůli“, a tento rozpor není překlenutelný. Tak by vzpoura proti osudu, který nám přichystala příroda, tj. proti zániku, ani přes kulturu a civilizaci nevedla jinam než k zániku. Nevíme, která představa je správná. Nemůžeme dělat nic jiného, než doufat, že optimistická. A zkusit to.

Co to znamená zkusit to? Je třeba začít všude, na všech úrovních toho, co člověk tvoří.

Je třeba začít výchovou a vzděláním, aby každý na svém místě byl připraven jednat na potřebné úrovni.

Je třeba začít vytyčením toho, co je třeba udělat, aby poučné jednání bylo možné, tj. upravit všechny nadindividuální systémy tak, aby vhodné jednání umožňovaly a vynucovaly.

Je třeba začít potřebnou strukturu nadindividuálních systémů budovat.

Je třeba začít zjištěním, co je třeba. Co je třeba dělat, co je třeba změnit, co je třeba tvořit. Co je třeba změnit? Jak už jsme řekli: vše, co člověk vytváří. Vše je třeba podřídít globálnímu projektu. Takové je řešení těch nicotných ekologických problémů.

Jen tak je naděje, že zachováme ten obrovský komputer řešící už miliardy let problém život a registrující výsledky v nesčetných genetických programech – Gaiu. A sebe s ním.

Závěr

Alternativní světy

Víra zaplňuje bílá místa na mapě naší zkušenosti. Někdo do nich kreslí lvy, někdo jednorozce, někdo víly, někdo anděly, někdo Boha, někdo nicotu, někdo pokračování toho, co víme; podle svého založení. Ve středověku mezi takové malíře bílých míst na mapách vedle sebe patřili Jan Mandevilla a Marco Polo. Prvnímu baštili i s chlupy všechny nesmysly, které si vycucal z prstu, druhému nevěřili, i když ve své zprávě z cesty do Číny říkal čistou pravdu. Dnes víme, kdo z nich si bohapustě vymýšlel a kdo nemluvil jen tak do větru. Jsou ovšem oblasti, kde to nebudeme vědět nikdy. Sem patří budoucnost (dokud se přes přítomnost nestane minulostí), život po smrti, duchové a mimosmyslové vnímání či co se fakticky děje za záclonou zpravodajství (pro nás se stanou jen ty události, které se dostanou do novin).

Různé způsoby vyplnění bílých míst vytvářejí pro nás různé světy, ve kterých žijeme. Jiný byl svět člověka ve středověku, jiný je svět člověka dnešního a ten má dokonce na vybranou z celé plejády alternativních světů. Proto má dojem, že si může vybírat a volit, ve kterém z nich bude žít, jehož vizi si nasadí jako brýle (ale pozor: oči si na ně zvyknou a už je nesundá, ba sroste s nimi). Ta mnohost je ovšem klam: všichni žijeme v jednom jediném světě – v realitě. Jak ale poznat, který z těch mnohých světů, jež se nabízejí, je realitou? Jak poznat, kdo je

dnešní Mandevilla a kdo Marco Polo? Jak zjistit, která víra je opodstatněná?

Mezi malíře bílých míst patří i věda. Svými hypotézami vytyčuje souřadnice, podle nichž zaměřuje dosud neprobádané. Tam, kde nikdo nebyl, je pro ni místo, o jehož podobě nanejvýš dedukuje. Své hypotézy netvrdí jako fakta, jsou pro ni pracovním nástřelem. Jde o to, zda se spokojíme s tím, co vidíme, a vzdáme se výroků o tom, co je za obzorem.

Ovšem to, co je podle nás za obzorem, zpětně formuje pohled na to, co je bezprostředně kolem nás. A o to právě jde: o naše vidění světa tady a teď, jde o přítomnost, naše okamžité rozhodování, ve světě, který známe ze zkušenosti. Takový má význam vyplňování bílých míst: Díky malůvkám strašidel či rájů (tam kdesi) vidíme jinak i svou přítomnou situaci. Je možné vymanit se z vlivu těchto vzdušných zámků? Jedině kritickým myšlením – a tak jsme zpátky u vědy.

Ovšem ani věda se nevyhnula a nevyhýbá zprávám o lvech a jednorožcích. Za Němců jsme bydleli díky jejich vědě v zemské dutině, za komunistů jsme mj. využívali vědeckých výdobytků v podobě jarovizace. Můžeme potom vědě věřit? Ideologie si žádá svoji daň, a to zejména v politice (která prorůstá do všeho), kde platí zároveň Ano i Ne, podle toho, komu nasloucháte. Který ze spousty hlasů si vybrat jako hodný sluchu? Zástupy proroků z nás dělají zástupy osamělých jedinců, z nichž každý žije ve svém alternativním světě a těm druhým nerozumí. Tady má kořeny babylónské zmatení jazyků. Díky globalizaci budeme sice mluvit jedním jazykem, ale protože svět budeme vidět různě, vzájemně se nedorozumíme.

Původně jsem se hrozil falešných alternativních světů. Teď však vidím, že v takovém každý z nás žije, ať chce, či nechce. Má potom smysl plétovat pro některý z nich? (Osobně si pochopitelně myslím, že má – pro ten můj.)

Vilém Kmuníček
Kacířské myšlenky

Nakladatelství *text!*
Bílovice nad Svitavou 2015
Vydání 1., stran 100
Pro web